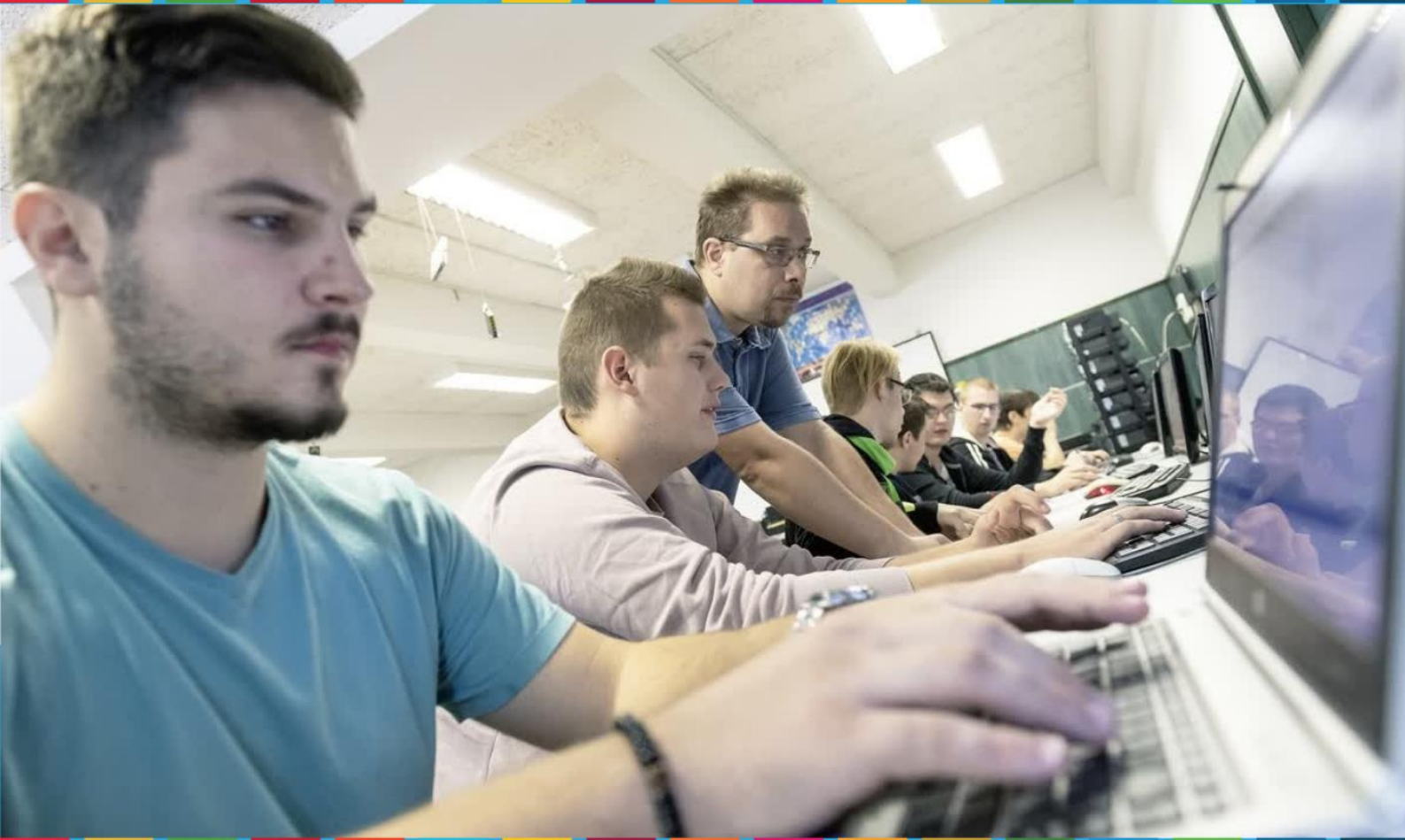

UN COVID-19 Response
and Recovery Fund
— #RecoverBetterTogether —

Pregledna studija o potrebama predavača za provođenje nastave na daljinu u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini tokom COVID-19 pandemije

UNITED
NATIONS
BOSNIA AND
HERZEGOVINA

unicef

za svako dijete

 unesco

International
Labour
Organization

 UN
VOLUNTEERS

Banja Luka i Sarajevo, Jun 2021. godine

Ovaj dokument predstavlja jednu od dvije studije urađene za potrebe projekta „Osmislimo obrazovanje ponovo! Kreiranje kvalitetnijeg obrazovanja za djecu tokom i nakon COVID-19 krize, s fokusom na najugroženije“. Druga komplementarna studija „Pregledna studija o kvalitetu učenja na daljinu u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini tokom COVID-19 pandemije“ je također rezultat rada multidisciplinarnog tima istraživača iz Bosne i Hercegovine. Primarno i sekundarno istraživanje je vršeno u periodu od 23. marta do 9. aprila 2021. godine.

Autori: Siniša Lakić i Sanel Huskić

Autori ove publikacije su isključivo odgovorni za informacije, nazive i mišljenja sadržane u njoj. Upotrijebljene oznake i prezentacija materijala u ovom dokumentu ne podrazumijevaju izražavanje bilo kakvog mišljenja od strane UNESCO-a u vezi sa pravnim statusom bilo koje zemlje, teritorije, grada ili područja ili njenih vlasti, ili u vezi sa razgraničenjem njenih granica. ili granice. Ideje i mišljenja izražena u ovoj publikaciji pripadaju autorima; oni ne moraju nužno pripadati UNESCO-u i ne obavezuju Organizaciju.

Akronimi

BD	Brčko distrikt Bosne i Hercegovine
BiH	Bosna i Hercegovina
COVID-19	Koronavirusna bolest
DELT	Digitalno potpomognute nastavne aktivnosti
EU	Evropska unija
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
ILO	Međunarodna organizacija za rad
IKT	Informacijsko komunikacijske tehnologije
RS	Republika Srpska
UN	Ujedinjene nacije
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu
UNICEF	Fond Ujedinjenih nacija za djecu
VŠU	Visokoškolska ustanova

Sadržaj

Sažetak.....	5
1. Uvod i svrha	6
2. Metodologija.....	9
3. Nalazi i zaključci.....	12
3.1 Pravno, finansijsko i administrativno okruženje u vezi sa izazovima i potrebama predavača tokom izvođenja nastave na daljinu.....	12
3.2 Vidovi podrške i obuke provedene za predavače na VŠU u vezi sa nastavom na daljinu.....	15
3.3 Potrebe predavača za namjenskom edukacijom i stručnom podrškom.....	16
4. Preporuke.....	27
5. Dodaci.....	31
Dodatak 1: Intervju protokol.....	31
Dodatak 2: Anketa za studente.....	33
Dodatak 3: Anketa za predavače	37
Dodatak 4: Anketa za predstavnike visokoškolskih ustanova	43
Dodatak 5: Podaci o ispitanicima	49

Studija je izvedena kako bi se saznalo više o utjecaju pandemije COVID-19 na proces visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa fokusom na iskustvima predavača, izazovima sa kojima se oni susreću i potrebama koje imaju i koje bi trebale biti zadovoljene kako bi nastava bila kvalitetnija. Ovo je prvo veliko sistematsko istraživanje u BiH koje je posvećeno detaljnijoj analizi ostvarenih obuka i identifikaciji različitih suštinskih aspekata nastave od kojih se neki u praksi zanemaruju (npr. metodičko-pedagoški aspekti podučavanja, uobziravanje izazova sa kojima se suočavaju studenti, etička i sigurnosna pitanja). Analiza je prvenstveno zasnovana na anketnim podacima dobijenim od predavača, ali je dopunjena i pregledom sekundarnih izvora, polustrukturisanim intervjuima sa relevantnim osobama, te anketama sa predstavnicima VŠU i studentima. Ustanovljeno je da postoji niz snaga, ali i slabosti i prilika za poboljšanje nastave na daljinu na VŠU u BiH, za šta su ponuđene konkretne preporuke.

1. Uvod i svrha

Studija je urađena u okviru socio-ekonomskog plana pomoći Ujedinjenih nacija (UN) Bosni i Hercegovini (BiH), unutar kojeg su Dječiji fond Ujedinjenih nacija (UNICEF), Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), Međunarodna organizacija rada (ILO) i UN volonteri (UN Volunteers) razvili projekt „Osmislimo obrazovanje ponovo! Kreiranje kvalitetnijeg obrazovanja za djecu tokom i nakon COVID-19 krize, s fokusom na najugroženije“. Svrha projekta je pomoć obrazovnim institucijama u tri pilot administrativne jedinice u borbi sa efektima COVID-19 pandemije, te jačanje kapaciteta vlasti zaduženih za obrazovanje i jačanje kapaciteta nastavnika/predavača od predškolskog do visokoškolskog obrazovanja. Poseban naglasak projekta je na razvoju kvalitetnog i inkluzivnog učenja na daljinu i nastavnog procesa koje uključuje kombinovani model učenja (engl. *blended learning*). Dok su podaci i dokazi o pristupima i kvalitetu izvođenja nastave na daljinu u BiH za niže nivoe obrazovanja prikupljeni kroz posebne procjene i analize provedene nakon izbijanja COVID-19 i zatvaranja škola širom zemlje, postojao je evidentan nedostatak podataka o nastavi na daljinu na nivou visokog obrazovanja. Pretragom je utvrđeno da postoji samo jedno istraživanje o kvalitetu provedenog nastavnog procesa koje je provedeno i objavljeno marta 2021. godine.¹

Od sredine marta 2020. godine, u sklopu preventivnih mjera u suzbijanju širenja infekcije COVID-19, 31 visokoškolska ustanova² (VŠU) u BiH je bila zatvorena³, što je direktno utjecalo na proces učenja 67.839 aktivnih studenata upisanih u akademsku 2019/2020. godinu kao i 9.844 zaposlenih na VŠU.⁴ Na osnovu podataka prikupljenih putem Brze procjene stanja i potreba - obrazovanje u Bosni i Hercegovini - Faza II, koju su zajednički provodili UNICEF i UNESCO od juna do avgusta 2020. godine sve visokoškolske institucije uvele su učenje na daljinu na *ad hoc* osnovi kako bi osigurale kontinuitet učenja za svoje studente. Međutim, potrebe nastavnika i predavača za provedbu učenja na daljinu u toj fazi nisu se mogle u potpunosti procijeniti zbog nedostatka neophodnih podataka od strane institucija koje se bave visokim obrazovanjem.

Temeljna procjena potreba nastavnika i predavača za provedbu učenja na daljinu neophodna je i relevantna ne samo u kontekstu gore spomenute pomoći UN obrazovnim vlastima tokom pandemije COVID-19, već i s ciljem povećanja kapaciteta i spremnosti visokog obrazovanja da sistematski osmisli rješavanje budućih kriza, ali i unaprijedi post-pandemijsko obrazovanje. U tom smislu, UNESCO je pristupio izradi ove studije, koja nudi pregled potreba predavača na nivou visokog obrazovanja u BiH i konkretizovane preporuke kako se one mogu zadovoljiti. Kako bi se napravila procjena o potrebama nastavnika i predavača u provođenju obrazovanja na daljinu u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini studija je koristila tri ključna istraživačka pitanja:

1. Koje su to glavne prepreke predavači imali u pogledu i) pravnog, finansijskog i administrativnog okruženja, ii) neophodnih pedagoških i tehničkih potreba u provedbi učenja na daljinu, i iii) minimalne kvalifikacije nastavnika/predavača u pogledu neophodnih kapaciteta za provedbu učenja na daljinu?

¹ Agencija za visoko obrazovanje Republike Srpske. "Tematska analiza procesa izvođenja nastave na daljinu u toku trajanja vanrednih okolnosti izazvanih pojavom virusa korona." (mart, 2021); dostupno na https://www.hears.com/attachments/article/378/tematska_analiza_20210315.pdf

² Visokoškolske ustanove u BiH su univerziteti/sveučilišta i visoke škole. Za više informacije pogledaj: <http://cip.gov.ba/bs/visoko-obrazovanje>

³ Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta Bosne i Hercegovine, "Lista akreditiranih visokoškolskih ustanova u BiH"; dostupno na: http://hea.gov.ba/akreditacija_vsu/

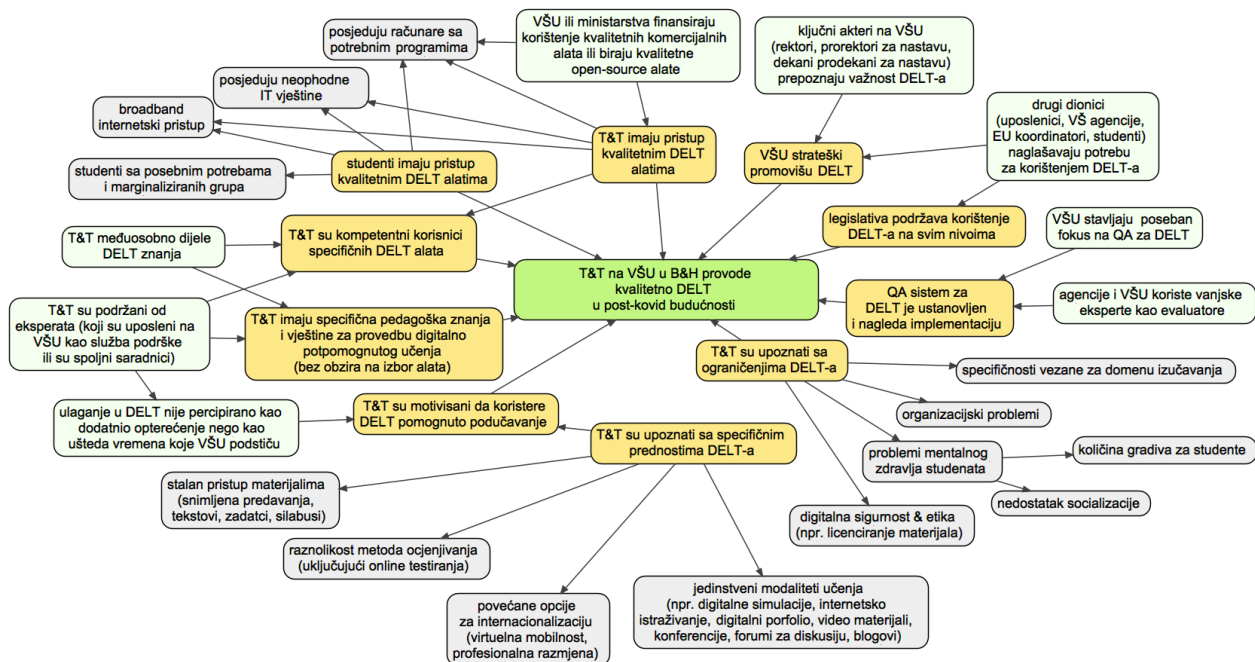
⁴ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, "Statistika obrazovanja - visoko obrazovanje u školskoj 2019/2020. godini"; dostupno na: http://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2020/EDU_05_2019_Y2_0_BS.pdfanova u BiH"; dostupno na: http://hea.gov.ba/akreditacija_vsu/

2. Koji vidovi specifičnih obuka i podrške su bili obezbijedeni predavačima na VŠU u BiH tokom pandemije?
3. Koje potrebe nisu zadovoljene u pogledu dostupnosti IKT opreme, mrežne povezanosti, obuka za korištenje IKT opreme i aplikacija, metodičkih treninga o produkciji digitalnog i kreativnog sadržaja, te eventualno drugih relevantnih aspekata koji direktno utiču na kvalitet nastave na daljinu u visokom obrazovanju u BiH?

Nakon što su definisana istraživačka pitanja, identifikovani su svi oni najbitniji činioci koji predstavljaju logične i teorijske pretpostavke da se na VŠU u BiH odvija kvalitetna nastava potpomognuta digitalnim tehnologijama (DELT; engl. *digitally enhanced learning technologies*) i u periodu nakon pandemije. Finalni model je vizualiziran kao teorija promjene (engl. *theory of change*) na Slici 1, a koji je uobzirio i ključne aspekte UNESCO filozofije⁵ razvoja obrazovanja na daljinu kao i principe koje zagovara Evropska unija⁶ (EU). Teorija promjene predstavlja, vizuelni, opis uslova i mehanizama koji dovode do željenog ishoda unutar nekog kompleksnog sistema. Svrha kreiranog modela je dvostruka: (1) model može da posluži kao strateški radni model za unaprjeđenje kvaliteta nastave na daljinu na VŠU u BiH, (2) model je predstavljao referentni okvir pri kreiranju instrumentarija za ispitivanje kvaliteta nastave na daljinu i faktora koji njemu doprinose.

Slika 1. Primijenjeni model teorije promjene za UNESCO studiju potrebe predavača u provođenju obrazovanja na daljinu.

[Korištene skraćenice: T&T = Predavači (engl. *Teachers & Trainers*), QA = osiguranje kvaliteta (engl. *Quality Assurance*), DELT = digitalno pomognute nastavne aktivnosti, IT = informacione tehnologije, VŠU = visokoškolska ustanova]

⁵ Za više pogledati "UNESCO ICT Competency Framework for Teachers (Version 3)", dostupno na: <https://en.unesco.org/themes/ict-education/competency-framework-teachers>

⁶ Za više pogledati "European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu", dostupno na: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC107466>

Isti model je upotrijebljen i za dizajniranje komplementarne studije o kvalitetu visokoškolske nastave na VŠU u BiH tokom pandemije. Za razliku od te studije, koja je imala nešto širi obuhvat i koja se bavila razmatranjem ukupnog konteksta visokog obrazovanja, tehničkih vidova sprovođenja obrazovanja na daljinu (npr. obrazovne platforme), te podjednako zastupljene perspektive studenata, predavača i predstavnika VŠU u pogledu stavova prema obrazovanju na daljinu (tj. različiti vidovi pozitivnih i negativnih stavova), ova studija ima u fokusu poziciju predavača. Predavači predstavljaju osnovu nastavnog procesa, jer u njemu imaju najaktivniju ulogu i relativno su stalni učesnici, za razliku od studenata i osoba koje imaju administrativne pozicije. Ulaganje u predavače predstavlja najsigurniji i najekonomičniji put ka dugotrajnom poboljšanju obrazovanja.

Prelazak na nastavu na daljinu je širom svijeta uticao na drastične promjene predavačkih praksi za ogroman broj onih koji nisu imali ranija iskustva sa takvim oblikom nastave. Postoji veliki broj izvještaja koji su empirijski dokumentovali izazove i potrebe predavača u susretu sa dotad nepoznatim načinima rada⁷. Posebnu pažnju su zaokupile one oblasti koje objektivno zahtijevaju veću količinu fizičke prisutnosti, kao što su zdravstvene nauke (medicina, stomatologija)⁸. Izvještaji⁹ ukazuju na postojanje velikog broja djelotvornih onlajn rješenja koja sežu od slanja snimljenih predavanja, zatim korištenja termina za predavanje za diskusiju o materijalu koji su studenti u međuvremenu proučavali (tzv. flipped classroom pristup), preko zadataka koji značajnije uključuju studente u istraživanje obrađivanih tema na internetu i prezentaciju nalaza, sve do korištenja dostignuća informacione tehnologije visoke rezolucije koja omogućava simulaciona okruženja ili virtuelnu mikroskopiju. Naravno, izvještaji dokumentuju i niz nedostataka sa kojima se suočavaju predavači, a koji proističu iz nedostatka fizičkog kontakta.

Dakle, ova studija je osmišljena sa ciljem da se dobije veliki broj empirijskih podataka o iskustvima predavača u BiH i njihovoj percepciji načina kako se može popraviti kvalitet nastave na daljinu. Njihova perspektiva je dopunjena i gledištima studenata, te predstavnika VŠU. Preporuke koje se mogu ekstrahovati na osnovu konkretnih podataka su na više razina ključne za visokoškolsko obrazovanje u BiH koja predstavlja specifični kontekst, budući da je nastava na daljinu, odnosno njeno integrisanje u uobičajenu nastavu, vrlo skora budućnost čak i nezavisno od dinamike razvoja pandemije. U nastavku teksta se opisuju primijenjene metode i njihova ograničenja, nakon čega slijedi analiza podataka koje je utvrdio istraživački tim, te spisak konkretnih preporuka.

⁷ Primjeri empirijskih radova sa fokusom na perspektivu predavača: Rapanta, C., Botturi, L., Goodyear, P., Guàrdia, L., & Koole, M. (2020). Online university teaching during and after the Covid-19 crisis: Refocusing teacher presence and learning activity. *Postdigital Science and Education*, 2(3), 923-945. i Alea, L. A., Fabrea, M. F., Roldan, R. D. A., & Farooqi, A. Z. (2020). Teachers' Covid-19 awareness, distance learning education experiences and perceptions towards institutional readiness and challenges. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 19(6), 127-144.

⁸ Primjeri za područje zdravstvenih nauka koji uključuju i specifične oblasti kao što su stomatologija i dermatologija: Jiang, Z., Zhu, D., Li, J., Ren, L., Pu, R., & Yang, G. (2021). Online dental teaching practices during the COVID-19 pandemic: a cross-sectional online survey from China. *BMC Oral Health*, 21(1), 1-9.; Kim, J. W., Myung, S. J., Yoon, H. B., Moon, S. H., Ryu, H., & Yim, J. J. (2020). How medical education survives and evolves during COVID-19: Our experience and future direction. *PloS one*, 15(12), e0243958.; Wilcha, R. J. (2020). Effectiveness of virtual medical teaching during the COVID-19 crisis: systematic review. *JMIR Medical Education*, 6(2), e20963.; Kaliyadan, F., ElZorkany, K., & Al Wadani, F. (2020). An online dermatology teaching module for undergraduate medical students amidst the COVID-19 Pandemic: An experience and suggestions for the future. *Indian Dermatology Online Journal*, 11(6), 944.; Jones, V. A., Clark, K. A., Puyana, C., & Tsoukas, M. M. (2020). Rescuing Medical Education in Times of COVID-19. *Clinics in Dermatology*.

⁹ Za više pogledati "UNESCO ICT Competency Framework for Teachers (Version 3)", dostupno na: <https://en.unesco.org/themes/ict-education/competency-framework-teachers> i "European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu", dostupno na: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC107466>

2. Metodologija

Metodologija za procjenu izazova sa kojima se sreću predavači na VŠU u BiH u pogledu nastave na daljinu osmišljena je kako bi osigurala sistematsko i učinkovito prikupljanje podataka i triangulaciju informacija kroz različite izvore i metode, a imajući u vidu pandemijske okolnosti i rokove za pisanje izvještaja¹⁰. Triangulacija - dobijanje informacija iz različitih izvora - je bila neophodna s obzirom na to da je, kao i konstrukt kvaliteta, konstrukt potreba složen i ovisi o percepciji različitih učesnika ili korisnika procesa obrazovanja. Konkretno, ono što se uzima u obzir kada se procjenjuje određena potreba u obrazovanja može biti uslovljeno subjektivnom perspektivom (npr. predavači mogu smatrati da im je potrebna specifična vrsta softvera, ali da pritom ne znaju za druge softvere koji su optimizovani za njihovo polje rada). Drugim riječima, vrlo je vjerovatno da bi potrebe mogli različito vrednovati nezavisni eksperti (npr. u akreditacionim tijelima), administrativno osoblje ustanova, studenti, predavači i poslodavci na tržištu rada. Za ovu studiju korištena je kombinacija kvalitativnih i kvantitativnih metoda za prikupljanje podataka, koja je uključivala:

- sekundarno istraživanje relevantne dokumentacije i podataka (desk analiza/pregled literature),
- polustrukturirane intervju sa ključnim osobama u najrelevantnijim institucijama vezanim za visoko obrazovanje,
- anketiranje predavača, studenata i administrativnog osoblje na VŠU.

Primarno analiza se zasniva na polustrukturiranim intervjuima sa ključnim osobama i kroz anketiranje studenata, predavača i predstavnika visokoškolskih ustanova u BiH. Sekundarni izvori podataka su bili smjernice, studije, izvještaji, analize, procjene, i pravni/zakonodavni dokumente, statuti i strategiji relevantni za ovu temu. U komparativne svrhe, korišteni su i nedavni izvještaji o međunarodnim istraživanjima i preporukama koje su donosile relevantne organizacije u domenu visokog školstva kao reakcija na novonastalu situaciju.

Kad su u pitanju intervjui, uzorak je bio namjernog tipa čime je osigurana zastupljenost po administrativnoj kompoziciji BiH. Intervjui su pretežno provedeni putem elektronskih platformi za komuniciranje, a manji dio je proveden uživo. Ukupno je održano 19 individualnih intervju (3 iz državnih institucija, 1 iz BD, 4 iz RS, i 11 iz kantona FBiH) sa 26 osobe koristeći protokol za intervju koji je sadržavao upite vezane za ključna pitanja iz studije. Protokol za intervju je pilotiran (jedan predstavnik VŠU i jedan uposlenik BiH ministarstva). Operacionalnu populaciju za intervju su činile osobe koje imaju prethodno iskustvo sa nastavom na daljinu uzimajući u obzir administrativnu strukturu BiH. Kako bi se osiguralo učešće sagovornika Kancelarija UNESCO-a u Sarajevu je pripremila popratno pismo koje je poslano svim potencijalnim sagovornicima kao dio imejla sa jasnim uputstvima i svrhom intervju.

Anketa je kreirana sa ciljem da se dobiju ključne informacije o izazovima i potrebama predavača koji su identifikovani u ranije navedenoj teoriji promjene. S obzirom na pandemijske uslove i na efikasnost prikupljanja podataka, odlučeno je da se ispitivanje vrši onlajn putem. Kao što je navedeno, tri različite ciljne grupe su bili administrativni predstavnici VŠU koji su imali direktan uvid u provođenje

¹⁰Metodologija izvođenja istraživanja - kao i Ograničenja metodološkog pristupa - za ovaj izvještaj je podudarna metodologiji korištenoj za UNESCO izvještaj *Pregledna studija o kvalitetu učenja na daljinu u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini tokom COVID-19 pandemije*.

nastave (tj. prorektori za nastavu, koordinatori za osiguranje kvaliteta ili neko drugo administrativno lice), predavači koji su izvodili nastavu na VŠU, te studenti svih programa koje VŠU izvodi.

Za svaku ciljnu grupu su kreirane zasebne ankete. Za neke aspekte je bilo moguće tražiti istovjetne informacije iz više perspektiva i tako provjeriti njihovu saglasnost (npr. da li su bili obezbijeđeni tehnički uslovi za izvođenje kvalitetne nastave na daljinu u smislu softverskih alatki, brzine internet protoka, preporuke za poboljšanje nastave na daljinu), dok je za neke aspekte tražena informacija samo iz jednog izvora koji je procijenjen kao najrelevantniji (npr. studenti su procjenjivali motivaciju predavača za prilagođavanje onlajn nastavi, administrativni predstavnici su predočavali eventualne legislativne prepreke sa kojima se susreće VŠU). Svi anketni instrumenti su pilotirani (fokus grupa sa studentima, kognitivno intervjuisanje jednog studenta i nekoliko predavača, te jednog predstavnika VŠU na fakultetskom nivou). Ispitivanje je bilo anonimno i kako bi se smanjila prijetnja otkrivanja identiteta koja bi mogla uticati na iskrenost odgovora studenata i predavača, jedini demografski podaci koji su prikupljeni su bili vezani za godinu studiju i studijski program na kojem su studenti, odnosno starosni razred i naučno-stručnu oblast u kojoj predaju predavači. Ankete su dostavljene u prilogu ovom izvještaju.

Operacionalnu populaciju za ankete su činili svi studenti i svi predavači na VŠU u BiH, te navedeni administrativni predstavnici tih ustanova. Kako bi se osigurao što veći odziv ispitanika u prvom koraku je Kancelarija UNESCO-a u Sarajevu poslala molbu za učešće u istraživanju zajedno sa popratnim pismom na relevantne imejl adrese svih VŠU koje su bile potencijalni učesnici. Nakon toga je poslan imejl sa jasnim uputstvima, linkom za svaku od anketa i kratkim tekstom koji je mogao biti proslijeđen dalje svim predavačima i studentima. Na osnovu povratnih informacija su VŠU, po potrebi, ponovo kontaktirane. Nakon četrnaest dana - koliko je trajalo prikupljanje podataka - dobijeni su odgovori 2793 studenta, 755 predavača, te 19 predstavnika VŠU (svih 8 javnih univerziteta iz BiH i 11 privatnih VŠU, 6 iz FBiH i 5 iz RS).

Kad su u pitanju apsolutni brojevi za studente i predavače radi se o zavidnoj veličini uzorka, na kojem bi, u teorijski idealnim uslovima, bilo moguće utvrditi populacione parametre (prema ranije iznesenoj procjeni broja zaposlenih na VŠU i studenata u BiH iz 2019. godine, uzorkovano je 7.7% populacije predavača na VŠU, odnosno 4.1% ukupne populacije aktivnih studenata). Međutim, usljed velike heterogenosti same prirode visokoškolskog obrazovanja i uslova izvođenja nastave (npr. studiranje u različitim oblastima, na različitim podorganizacionim jedinicima unutar različitih VŠU, različiti predavači na različitim godinama studija), ali i mogućeg pristrasnog odziva ispitanika (vidjeti sekciju Ograničenja), kvantitativni dio studije je primarno deskriptivnog karaktera budući da nalazi i preporuke mogu značajno varirati od konteksta (tj. konkretna VŠU, godine studije, oblast u kojoj se studira). Bez obzira na to, količina informacija koja je prikupljena omogućava visok stepen empirijskog uvida u opštu sliku potreba predavača koje trebaju biti zadovoljene kako bi držali kvalitetniju nastavu na daljinu tokom pandemija, ali i nakon nje. Analiza anketnih podataka je obavljena u statističkom programskom okruženju R.

Ograničenja

U procesu osmišljavanja istraživanja, razvoja instrumentarija i prikupljanja podataka susreli smo se sa nekoliko ograničavajućih okolnosti koje unekoliko smanjuju snagu nalaza:

- Podaci su prikupljeni tokom vrhunca trećeg talasa COVID-19 pandemije (kraj marta - početak aprila 2021. godine). Ovakva epidemiološka situacija je direktno uticala na odziv ispitanika iz

reda predstavnika VŠU; npr. nekoliko ključnih kontakt osoba je bilo zaraženo u trenutku istraživanja što je onemogućilo adekvatno prosljeđivanje informacija i prikupljanje podataka u predviđenom vremenskom roku.

- Postoji određeni broj privatnih VŠU koje se uopšte nisu odazvali na upit o ispunjavanju upitnika ni nakon višestrukog kontaktiranja. Od VŠU koji su se odazvali, za njih 8 je dobijen slab odziv studenata (10 ili manje), a za 9 slab odziv predavača (10 ili manje). Nije bilo moguće dodatno uticati na motivaciju da ankete popune predavači i studenti, niti je bilo moguće uključiti se u internu komunikaciju unutar VŠU koje su svojim zaposlenim i studentima prosljeđivale pozivni tekst sa linkovima. Uz to, plauzibilna je pretpostavka da je na slabiji odziv nekih VŠU moglo uticati i to što su prepoznavale vlastite slabosti pri provođenju nastave na daljinu, te nisu bile motivisane da te informacije budu dijeljene sa trećim licima.
- U fokusu ovog izvještaja se nalazi pitanje potreba predavača za izvođenjem bolje nastave. Percepcija ovih potreba zavisi direktno od uvida koje predavači imaju u to šta je idealna nastava u njihovoj oblasti, te od količine motivacije da podignu kvalitet nastave do takve imaginarne idealne tačke. Drugim riječima, idealne nivoe je teško objektivno postaviti bez uključivanja eksperata iz oblasti koji bi neposredno mogli posmatrati izvođenje nastave i okolnosti u kojima se ona izvodi. S obzirom na ogromne vremenske i ekspertske resurse koji se nužni za takvo praćenje ono nije moglo biti uključeno, te je bilo moguće samo osloniti se na percepciju predavače, te za neka pitanja i studenata i predstavnika VŠU.
- Uslijed toga što su studenti i predavači bili preplavljeni mnogobrojnim onlajn istraživanjima tokom pandemije, bili smo prinuđeni kreirati relativno kratke anketne instrumente koji se mogu popuniti "u jednom sjedenju". To je bilo naglašeno u tijelu pozivnog imejla i uvodu anketa kako bi se održala motivacija potencijalnih ispitanika, te time došlo do zadovoljavajućeg brojčanog odziva. Istovremeno je to značilo da su određene zanimljive pojedinosti morale biti izostavljene.

3. Nalazi i zaključci

3.1 Pravno, finansijsko i administrativno okruženje u vezi sa izazovima i potrebama predavača tokom izvođenja nastave na daljinu

Kroz razgovore sa učesnicima intervjuja većina ispitanika je navela da je jasno da će VŠU moraju posvetiti ozbiljnu pažnju kako osposobljavanju tako i opremljenosti nastavnika i institucija za nesmetan proces podučavanja kako tokom pandemije COVID-19 tako i u post-pandemijskoj eri. Njihove opaske se mahom odnose na očekivanje od VŠU da omoguće kontinuirane programe profesionalnog razvoja za jačanje sposobnosti nastavnika i predavača za ovaj oblik podučavanja.

Pravnih prepreka za osposobljavanje nastavnika i predavača kao i omogućavanja dodatne opremljenosti za nesmetan proces podučavanja nije bilo tokom pandemije. Iako je pravno-administrativni okvir kompleksan usljed velike decentraliziranosti, jer pravni okvir u kojem se odvija visoko obrazovanje oslikava administrativno uređenje BiH pa visoko obrazovanje tako vodi 16 organa vlasti na različitom nivou sa zakonima koji regulišu rad VŠU¹¹, načelno gledano pravnih prepreka nije bilo. Potrebe i izazove nastavnika i predavača u podučavanju na daljinu u prvom redu reguliše 13 zakona o visokom obrazovanju (RS, BD, 10 kantona, i Okvirni zakon o visokom obrazovanju BiH) i **pregledom zakona je ustanovljeno da nema eksplicitnih zakonskih prepreka da se adresiraju potrebe nastavnika i predavača** u procesu podučavanja na daljinu.¹²

Međutim, činjenica da nema eklatantnih zakonskih prepreka nužno ne znači da su omogućile vlastima da kreiraju mehanizme kroz koje se potrebe mogu lako adresirati, već naprotiv. Svi zakoni nisu specifični već generalno navode da VŠU imaju obavezu da kontinuirano organiziraju i izvode odgovarajuće forme naučnog, stručnog i umjetničkog usavršavanja akademskog osoblja. Također, kroz različite članove unutar pojedinih zakona navodi se da u okviru prava i obaveza VŠU, u skladu sa zakonom, statutom, drugim propisima i opšim aktima, imaju pravo i obavezu da realiziraju i unapređuju nastavni, naučno-nastavni, umjetnički, umjetničko-nastavni i naučnoistraživački rad u skladu sa strateškim interesima društva, i u skladu sa vrijednostima i mjerilima kvaliteta evropskog sistema visokog obrazovanja.

Što se tiče vrijednosti i mjerila kvaliteta evropskog sistema visokog obrazovanja, ovdje je bitno naglasiti da **sistemi visokog obrazovanja ne provode zakonske odredbe koje omogućavaju usaglašavanje sa mjerilima kvaliteta evropskog sistema visokog obrazovanja**. Trenutno nema sustavne i konzistentne provedbe kvalifikacijskog okvira u visokom obrazovanju u BiH zbog nedostatka implementacije akcionog plana¹³ za provedbu Osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini koji je usvojen od strane Vijeća ministara BiH još 2011. godine¹⁴ jer Osnovama kvalifikacijskog okvira nisu dovoljno razrađene procedure i akteri zaduženi za njegov daljnji razvoj i provedbu. Preciznije govoreći,

¹¹ Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Ministarstvo za naučnotehnološki razvoj, visoko obrazovanje i informaciono društvo Republike Srpske, 10 kantonalnih ministarstava obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Odjeljenje za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH. Također, postoje dva ministarstva koja imaju koordinacionu ulogu, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, koje koordinira deset kantonalnih ministarstava u FBiH, i Ministarstvo civilnih poslova BiH, koje je zaduženo za koordinaciju na državnom nivou.

¹² Pregledom zakona iz oblasti visokog obrazovanja po pitanju učenja na daljinu uočavaju se ozbiljni nedostaci reguliranja same oblasti učenja na daljinu; više informacija dostupno u dokumentu: "Pregledna studija o kvalitetu učenja na daljinu u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini tokom COVID-19 pandemije"

¹³ "Akcionni plan za izradu i provedbu kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za period 2014.-2020", dostupno na: <https://eqf.ba/wp-content/uploads/2019/03/Akcioni-plan-KO BiH-B.pdf>

¹⁴ Za više informacija pogledati „Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini“; dostupno na: http://fmon.gov.ba/Upload/Dokumenti/553ef086-3d8d-41b3-aa3a-4ec24ff8a1f1_Osnove%20kvalifikacijskog%20okvira%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf

nema povezivanja prethodnih, sadašnjih i budućih rezultata učenja, niti su oni postavljeni u međusobne odnose unutar BiH, ali i unutar Evropskog kvalifikacijskog okvira i evropskog obrazovnog prostora. Samim tim, veoma je teško utvrditi kvalitet standardnog učenja i učenja na daljinu. Ovaj ozbiljan nedostatak je rezultirao time da indikatori za ishode učenja koji bi proizašli iz Okvirnog kvalifikacijskog okvira te uskladili propise kojima se uređuje oblast visokog obrazovanja kako bi se na adekvatan način sagledao kvalitet bilo kakvog učenja tek treba utvrditi i potvrditi.

Nadalje, **svi zakoni o visokom obrazovanju nemaju niti jednu odredbu naspram neophodnih pedagoških i tehničkih zahtjeva koje institucije moraju ispuniti za nastavu na daljinu niti neophodnog minimuma kvalifikacija nastavnika i predavača** za učenje na daljinu. Štaviše, sva zakonska rješenja imaju nedostatak eksplicitnog regulisanja ovog načina obrazovanja kroz različite članove i stavove unutar zakona. Naime, ne samo da se ne spominju uvjeti za institucije i nastavnike, već ovaj oblik obrazovanja na daljinu nije suštinski obrađen unutar zakona već se samo deklarativno spominje. U zakonima u većini slučajeva se samo navodi da se visoko obrazovanje može sticati "redovno, vanredno, učenjem na daljinu, ili u kombinaciji ova tri načina studiranja".¹⁵ U većini zakona tu se završava regulisanje učenja na daljinu a ostatak regulisanja se prebacuje na statute VŠU. Zakoni nemaju jasne i precizne upute o specifičnostima vezane za učenje na daljinu npr. pravila studiranja, organizacija ispita, praktičnog i stručnog rada, postupak provjere znanja i ocjenjivanja, nastavni plan i program, i slično.

U suštini, zakoni o visokom obrazovanju omogućavaju VŠU da statutima, drugim propisima i opšim aktima adresiraju potrebe nastavnika i predavača za provedbu učenja na daljinu. Međutim, pregledom statuta (svi javni i dva privatna) utvrđeno je da **nema odredbe o neophodnim pedagoškim i tehničkim zahtjevima koje institucije moraju ispuniti niti neophodnog minimuma kvalifikacija nastavnika i predavača za učenje na daljinu**, iako su kvalifikacije donekle regulisanje za uobičajeno podučavanje. Po pitanju preciznog definisanja minimuma tehničkih zahtjeva, kroz intervju se došlo do saznanja da bi VŠU najvjerovatnije imale rezervu prema strateškom određivanju VŠU po pitanju definisanja minimuma tehničkih zahtjeva i kriterija (npr. specifikacije za opreme i kvalitete internetske veze) kroz interna akta i uredbe VŠU. Njihova rezerviranost dolazi od potencijalnog finansijskog opterećenja koje bi takve odluke mogle donijeti. Ukoliko bi institucija insistirala na specifičnoj opremi koju studenti moraju imati da bi pratili nastavu onda bi tu opremu morale obezbjediti VŠU ukoliko studenti to nisu u mogućnosti sami obezbjediti. U protivnom bi se kršio zakon time što bi bilo onemogućeno pravo na obrazovanje studentima slabijih materijalnih mogućnosti.

Iako statuti VŠU ne spominju učenje na daljinu u kontekstu odrednica o neophodnim pedagoškim i tehničkim zahtjevima koje institucije moraju ispuniti niti neophodnog minimuma kvalifikacija nastavnika i predavača, statuti svih VŠU na različite načine regulišu ove zahtjeve za standardne studijske programe. Bitno je naglasiti da sve VŠU periodično organizuju različite obuke i usavršavanja za nastavnike i predavače. Međutim, prisustvo na istim je diskreciono pravo predavača a ne obaveza da se ponuđeni programi i tečajevi pohađaju. Nigdje u zakonima o visokom obrazovanju ili statutima VŠU nema eksplicitne odredbe da se u evaluaciji rada nastavnika i predavača ovaj aspekt uzima u obzir. Pregledom statuta VŠU jasno je da su ključne karike za ova pitanja djelokrug rada prorektora za kvalitet i Odbora za upravljanje kvalitetom. Međutim, oni su prvenstveno zaduženi za provedbu odluka koje donose senati VŠU, a senati u periodu pandemije COVID-19 nisu niti na jednoj VŠU definisali neophodne pedagoške i tehničke zahtjeve koje institucije moraju ispuniti niti su odredili minimum neophodnih kvalifikacija nastavnika i predavača za učenje na daljinu. Ovo ne znači da neke

¹⁵ Svi zakoni o visokom obrazovanju.

VŠU nisu pokušale da kroz treninge i obuke nastavnika i predavača pokušaju obezbijediti kvalitetniju i efektivniju nastavu na daljinu.

Fokus ministarstava i VŠU u prethodnom periodu je bio da se obezbijedi kakva-takva nastava i nije bilo smišljenog promišljanja o neophodnim pedagoškim i tehničkim zahtjevima koje institucije moraju ispuniti za nastavu na daljinu niti neophodnog minimuma kvalifikacija nastavnika i predavača. Strateško promišljanje o rješavanju potreba nastavnika u provedbi nastave na daljinu je još uvijek u povojima na svim nivoima u BiH. Jedina identifikovana iznimka je novo osnovano Ministarstvo visokog obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo koje namjerava da otpočne proces izrade strategije medijske i informacijske pismenosti Kantona Sarajevo u saradnji sa Institutom za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Strategija ima namjeru da aktivno doprinese i unaprijedi kompetencije nastavnika za provedbu nastave na daljinu u narednom periodu.¹⁶

Finansiranje VŠU tokom pandemije je bilo umanjeno jer su sve vlade u BiH izvršile rebalans budžeta za 2020. godinu kako bi odgovorile na pandemiju COVID-19.¹⁷ Vlasti su ove aktivnosti provele kako bi se pokušali ublažili efekti nastali usljed vandrednih okolnosti. Utvrđeno je da su svi nivoi vlasti pokušali uspostaviti balans budžeta jačanjem predviđenih rashoda i pronalaženjem novih prihoda. UN izvještaj iz 2020. godine "Smanjenje uticaja pandemije COVID-19 na učenje djece i mladih u Bosni i Hercegovini" navodi da "[o]d 14 obrazovnih vlasti, samo su četiri navele da sektor obrazovanja u njihovim administrativnim jedinicama neće biti podložan rebalansu budžeta, dok su dvije navele da plan rebalansa budžeta u njihovoj administrativnoj jedinici tek treba da bude usvojen".¹⁸ U izvještaju se također navodi da je procjena da je rebalans budžetskih linija za obrazovanje rezultirao sa kumulativnim iznosom smanjenja budžeta u 2020. godini u iznosu od 14,775,853 KM.¹⁹ Smanjenje budžeta za visoko obrazovanje su vršena na budžetskim stavkama koje nisu korištene tokom obustave izvođenja nastave u školama (troškovi prevoza, režijski troškovi, nabavke sitnog inventara, ugovorne usluge, obnova i ulaganja u infrastrukturu, itd).²⁰

¹⁶ Strategija će uključiti Hibridni model višekomponentne integracije medijske i informacijske pismenosti (MIP) u sisteme visokog obrazovanja (razvijen na principima UNESCO višekomponentna integracija MIP-a). Hibridni model je razvijen kao jedinstveni inkluzivni model koji razvija Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu od 2017. godine, način je integracije medijske i informacijske pismenosti u društvo, ali, prije svega, u obrazovne sisteme koji uključuje i horizontalnu i vertikalnu integraciju. Medijska i informacijska pismenost je proces, a ne stanje i na tim postavkama je razvijen Hibridni model, a odbačena opcija uvođenja zasebnog predmeta u osnovnim i srednjim školama. Fokus je na principima i sadržajima za razvoj krovne kompetencije medijske i informacijske pismenosti u okviru (reformne) obrazovnog sistema i društva. Vertikalna integracija se odnosi na razvoj nauke, istraživanje i cjeloživotno obrazovanje budućih nastavnika, što će kroz nauku i istraživanje pružiti podršku donosiocima odluka, osigurati stručno i profesionalno usavršavanje, te rad s nastavnicima, bibliotekarima i ostalim akterima svih nivoa obrazovnog sistema. Horizontalna integracija podrazumijeva kroskurikularnu saradnju nastavnika i bibliotekara u okviru nastavnih programa i planova, te ishoda učenja. Integralni elementi neophodni za izvodiv i održiv proces u digitalnom dobu su: Dinamični digitalni objekti učenja; Otvoreni obrazovni resursi (engl. OER – Open Educational Resources); i metoda vođenog istraživačkog učenja – učenja kroz istraživanje koje je kao takvo prilagođeno razvoju kompetencija medijske i informacijske pismenosti; za više pogledati: Vajzović, E. (ur.) (2021) "Medijska i informacijska pismenost: Dizajn učenja za digitalno doba", dostupno na https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/04/MEDIJSKA-I-INFORMACIJSKA-PISMENOST-DIZAJN-UCENJA-ZA-DIGITALNO-DOBA_e-izdanje-1.pdf, i "Pozicijska studija Medijska i informacijska pismenost u sistemima obrazovanja u BiH: Hibridni model višekomponentne integracije", (Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu: 2020), dostupno na: https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/03/02-PozicijskaStudija_MIP_BiH_260221.pdf

¹⁷ Ujedinjene nacije, "Smanjenje uticaja pandemije COVID-19 na učenje djece i mladih u Bosni i Hercegovini: brza procjena stanja i potreba – obrazovanje u Bosni i Hercegovini Faza II"; dostupno na: https://bosniaherzegovina.un.org/sites/default/files/2020-10/RNA%20%20Faza%20II_BHS_final.pdf

¹⁸ Ujedinjene nacije, "Smanjenje uticaja pandemije COVID-19 na učenje djece i mladih u Bosni i Hercegovini", p. 21.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*

3.2 Vidovi podrške i obuke provedene za predavače na VŠU u vezi sa nastavom na daljinu

Informacije o konkretnoj podršci i obukama koje su provedene na VŠU su dobivene putem anketa sa predavačima i predstavnicima VŠU, a intervjui sa ekspertima i studentske ankete su pružili uvid u dodatne relevantne aspekte.

Kada je riječ o tehničkoj podršci za izvođenje nastave na daljinu, tek nešto više od polovine predavača (55.1%) je potvrdilo da su osim uputstava za upotrebu softvera imali i takav vid podrške u slučaju problema, dok je trećina predavača (33.3%) navelo da su dobili uputstva, ali da nisu imali prilika da se obrate stručnom licu ukoliko do problema dođe. Manjina predavača (11.7%) saopštava da nisu imali ni podršku ni uputstva (6.2%) ili da nisu znali da to imaju (5.4%).²¹ Iz navedenog je vidljivo da su uputstva uglavnom dostavljana, ali da bi značajan broj VŠU trebao poraditi na angažovanju stručnih lica u području digitalnih edukativnih tehnologija koji bi bili zaduženi za kontinuiranu podršku nastavnom osoblju.

Kada je riječ o razvoju pedagoško-metodičkih kompetencija, razlikuju se odgovori koji su dobiveni od predstavnika VŠU i predavača. Predstavnici VŠU navode da su imali obuke i da je najčešće korišten modus bio razmjena dobrih praksi među zaposlenima (ukupno 13, odnosno 68.4% ispitanih predstavnika ovo navodi). Nadalje, 8 predstavnika (42.1%) je navelo da su dostavljani lako dostupni materijali u vidu specijalizovane literature i edukativnih video snimaka, a 4 predstavnika (21.1%) navodi i da su organizovane obuke koje su vodili eksperti u oblasti učenja na daljinu. Samo 2 predstavnika VŠU (10.5%) su naveli da dosad nisu poklanjali pažnju unapređenju ovog segmenta.

Međutim, procenti su niži kada ih navode predavači za prve dvije aktivnosti. Tako tek 42.8% njih navodi da je bila organizovana razmjena dobrih praksi, a 31.1% da su dostavljani materijali u vidu literature i video snimaka. S druge strane, relativni broj predavača koji su naveli da su imali predavanja eksperata na temu nastave na daljinu je čak nešto veći (23.6%) nego što je to bio broj predstavnika VŠU. Nažalost, čak 30.3% predavača navodi da VŠU nije poduzela ništa po pitanju unapređenja pedagoško-metodičkih kompetencija u pogledu nastave na daljinu.

Broj predavača koji navode da su zadovoljni podrškom VŠU kada je u pitanju razvoj stručnih pedagoško-metodičkih kompetencija za izvođenje nastave na daljinu nije zanemariv. Konkretno, njih 14.4% je navelo da je ovim potpuno zadovoljno, a dodatnih 29.2% da je zadovoljno u velikoj mjeri. Pojedinačno najviše birana kategorija je bila umjereno zadovoljni (29.9% predavača). Može se reći da je svaki četvrti predavač bio načelno nezadovoljan podrškom VŠU u ovom segmentu, pri čemu je njih 17.6% navelo da su zadovoljni u maloj mjeri, a 8.7% da nisu nimalo zadovoljni.

Štaviše, većina predavača doživljava sebe pedagoško-metodički kompetentnim za izvođenje nastave na daljinu. Doduše, manji broj (13.6%) navodi da je potpuno ovladao potrebnim pedagoškim i metodičkim znanjima i vještinama, ali više od polovine ispitanih (50.1%) smatra da vlada tim kompetencijama u velikoj mjeri. Nadalje, 30.7% za sebe navodi da su njima umjereno ovladali, 4.1% u maloj mjeri, te samo 4 predavača (0.5%) tvrde da uopšte ne vladaju pedagoško-metodičkim kompetencijama za nastavu na daljinu.

²¹ Više detalja o upotrebi konkretnih softverskih rješenja se može naći u UNESCO izvještaju *Pregledna studija o kvalitetu učenja na daljinu u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini tokom COVID-19 pandemije*.

Međutim, studenti su dali nešto drugačiju procjenu. Na pitanje koliko predavača je demonstriralo dobra pedagoška znanja zahvaljujući kojima su onlajn predavanja i druge onlajn aktivnosti bile zanimljive i efikasne 11.8% je navelo da su to pokazivali svi predavači, a 27.1% da je to radila većina predavača. Svaki četvrti student (25.9%) je naveo da je takve kompetencije pokazala otprilike polovina predavača sa njihovog studijskog programa, a najčešće navođena kategorija je bila da je to pokazala tek manjina predavača (29.5%). Konačno, 5.6% studenata smatra da te kompetencije nije pokazao nijedan predavač.

S druge strane, procjene predavača o sopstvenim pedagoškim kompetencijama su saglasnije sa procjenama studenata o njihovoj sposobnosti snalaženja sa digitalnom tehnologijom i kompetentnim korištenjem platformi za nastavu na daljinu. Konkretno, 16.4% studenata smatra da su svi predavači na studijskom programu kompetentni, a čak 44.7% smatra da je to većina predavača. Dodatnih 21.9% smatra da je takvih otprilike pola, 15.7% da se radi o manjini, a samo 1.4% smatra da niko od predavača nije ovladao tehničkim kompetencijama za izvođenje nastave na daljinu.

Gore navedeni podaci čine vjerovatnom hipotezu da je **velik broj predavača poistovijetio tehničke kompetencije, odnosno snalaženje u softverskim alatima i sa multimedijalnim pomoćnim sredstvima, sa pedagoško-metodičkim kompetencijama**. Ovo se čini još vjerovatnijim kada se zna da veliki broj predavača (41.2%) nije dobio nikakvu povratnu informaciju o kvalitetu izvedene nastave, a da je tek 40.5% studenata navelo da su kao glavni korisnici nastavnih procesa mogli dati anonimnu povratnu informaciju na kvalitet nastave. Takođe, značajno veći broj predavača je bio u velikoj mjeri ili potpuno zadovoljni izvedenom nastavom (zajedno 68.6%) što je značajno više od broja studenata koji su smatrali da je nastava bila pretežno ili vrlo dobra (47.2%). Drugačije rečeno, **izgledno je da je velik broj predavača zadovoljan svojim pedagoško-metodičkim kompetencijama onda kada izvede predavanja u formi koja je približna onome što bi uradili u uobičajenim uslovima na fizičkoj lokaciji**. Dobre primjere kako poboljšati situaciju daje Univerzitet u Sarajevu koji adresira manjkavosti u obrazovanju univerzitetskih predavača i u standardnoj situaciji programom TRAIN²², ali je uspostavio i namjensku edukaciju Praksoteka²³ za obrazovanje na daljinu.

S obzirom na podatak da velika većina ispitivanih predavača (71.1%) nije imala nikakvo iskustvo sa oblicima nastave na daljinu prije Covid-19 pandemije, a da je dodatnih 23.1% držalo predmete čiji su se samo određeni elementi oslanjali na onlajn modus (npr. diskusione grupe, onlajn materijali) jasno je da su obuke koje bi unapređivale neophodne kompetencije za nastavu na daljinu neophodne. Sljedeće poglavlje evidentira za koje bi to aspekte bila naročito korisna namjenska edukacija.

3.3 Potrebe predavača za namjenskom edukacijom i stručnom podrškom

Informacije o potrebama predavača za namjenskom edukacijom su prikupljene prvenstveno putem anketa. Ankete su mahom sadržavale pitanja zatvorenog tipa kojima je ispitivana zadovoljenost pojedinačnih aspekata od interesa, ali je uvršteno bilo i pitanje na koje su davani otvoreni odgovori kojim je traženo od predavača, predstavnika VŠU i studenata da sami navedu vrste edukacije, potrebne softvere, te druge uslove koji bi poboljšali nastavu na daljinu. Dodatni uvidi su stečeni kroz intervju sa ekspertima.

²² <https://fin.unsa.ba/pocetak-realizacije-train-programa-u-akademskoj-2020-2021-godini/>

²³ <https://www.unsa.ba/en/node/4674>

Tehnički aspekti izvođenja nastave i minimalne digitalne kompetencije predavača

Kada su u pitanju striktno tehnički aspekti izvođenja nastave²⁴, djelimično ohrabrujući podatak je da je nešto više od polovine ispitivanih predavača (51.8%) navelo da nije imalo probleme te vrste. Međutim, **postojao je značajan broj predavača koji su imali probleme sa: brzinom interneta (29.4%), nedostatkom kvalitetne pomoćne multimedijalne opreme (kamere, mikrofon, slušalice) (24.0%), neposjedovanjem specijalizovanog softvera za uređivanje audio-video snimaka (20.5%) ili zastarjelim hardverom, odnosno neadekvatnim računarima (20.4%)**. Dakle, postoji očita potreba da se u narednom periodu izvrši snimanje stanja na VŠU i da se radi na obezbjeđivanju nužnih tehničkih uslova za izvođenje nastave na daljinu.

Uz to - mada ovom studijom to nije bilo moguće direktno ispitati upravo usljed toga što je korišteno onlajn anketiranje - pretpostavlja se da su svi predavači vični upotrebi osnovnih digitalnih alata (npr. korištenje elektronske pošte, rad u setu opštih kancelarijskih programa). Ipak, **budući da ukupno 39.0% studenata smatra da otprilike pola predavača, većina njih ili čak svi predavači na studijskom programu ostavljaju loš utisak u snalaženju sa digitalnom tehnologijom i korištenjem platformi**, neophodno bi bilo provjeriti osnovnu digitalnu pismenost na svim VŠU i, po potrebi, obezbijediti obuke kojim bi svi predavači dostigli minimalne standarde - koje je takođe potrebno odrediti (npr. korištenjem DigCompEdu²⁵ okvira).

Pedagoško-metodički aspekti izvođenja nastave

Kao što je u uvodu predočeno, **nastava na daljinu ima niz posebnosti koje je potrebno adresirati kako bi se takva nastava izvodila kvalitetno. Svakako nije dovoljno u onlajn prostoru prekopirati sadržaj i način izvođenja tradicionalnih predavanja i vježbi putem konferencijskog softvera**. Uz to, gledano na globalnom nivou, univerzitetska nastava se u sve većoj mjeri odmiče od klasičnog držanja predavanja *ex cathedra*, a naročito tokom pandemije (npr. flipped classroom pristup²⁶), ali empirijske podatke o promjenama nemamo za BiH. U svakom slučaju, kako bi se dale preporuke o potrebnim edukacijama bilo je logično sagledati koje su to konkretne nastavne aktivnosti izvođene na daljinu tokom perioda pandemije.

Rezultati anketa sa predavačima i studentima pokazuju da je **ubjedljivo najčešća aktivnosti bila održavanje onlajn predavanja/vježbi putem konferencijskog softvera: 92.6% ispitanih predavača je navodilo tu vrstu aktivnosti, te je 78.1% studenata navelo da je to radila većina predavača ili svi predavači na studijskom programu**. S druge strane, iako je dobro poznato da je dostavljanje snimljenih predavanja izuzetno efektivna aktivnost koja omogućava asinhrono praćenje nastave²⁷ - što itekako pomaže studentima koji imaju probleme sa nepouzdanim i sporim internetom

²⁴Analize i zaključci u vezi sa konkretnim softverskim alatima su predočeni u UNESCO izvještaju *Pregledna studija o kvalitetu učenja na daljinu u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini tokom COVID-19 pandemije*.

²⁵ "European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu", dostupno na: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC107466>

²⁶Više detalja o flipped classroom u visokoškolskom obrazovanju i efektivnosti tokom pandemije se može naći u: Al-Samarráie, H., Shamsuddin, A., & Alzahrani, A. I. (2019). A flipped classroom model in higher education: a review of the evidence across disciplines. *Educational Technology Research and Development*, 1-35. i Beason-Abmayr, B., Caprette, D. R., & Gopalan, C. (2021). Flipped teaching eased the transition from face-to-face teaching to online instruction during the COVID-19 pandemic. *Advances in Physiology Education*, 45(2), 384-389.

²⁷<https://journals.plos.org/plosbiology/article?id=10.1371/journal.pbio.3000889> Preporuka da se dostavljaju snimljena predavanja tokom pandemije se javlja kao zaključak nekoliko istraživanja: npr. Coyne, C., Ballard, J. D., & Blader, I. J. (2020). Recommendations for future university pandemic responses: What the first COVID-19 shutdown taught us. *PLoS Biology*, 18(8), e3000889., Sun, L., Tang, Y., & Zuo, W. (2020). Coronavirus pushes education online. *Nature Materials*, 19(6), 687-687. i

(procjena na osnovu prikupljenih podataka kaže da je otprilike između 7% i 28% studenata po studijskom programu u BiH imalo takve probleme) ili sa drugim okolnostima tokom pandemije koji ih onemogućuju da prisustvuju onlajn predavanju koje se izvodi uživo - **broj predavača koji je dostavljao snimljena predavanja je daleko manji. Naime, 39.2% predavača navodi da je to radilo, dok tek 22.9% studenata tvrdi da su na njihovim studijskim programima to radili svi predavači ili većina njih.** S druge strane čak 64.2% studenata tvrdi da je to radila samo manjina (35.5%) ili baš niko od predavača na studijskom programu (čak 28.7%).

Nadalje, 82.7% predavača tvrdi da je osiguralo da literatura za predmete bude lako onlajn dostupna, dok je prema navodima studenata ta brojka nešto niža: 70.0% studenata je odgovorilo da su tako literaturu dostavili svi predavači (37.2%) ili većina njih (32.8%). Ovo istovremeno znači da 30.0% studenata tvrdi da literaturu nije dostavilo barem pola predavača.

Kada je u pitanju ocjenjivanje onlajn aktivnosti (npr. onlajn kolokviji i kvizovi, ocjenjivanje aktivnosti na diskusionim grupama, ocjenjivanje zadataka koji su se u značajnoj mjeri odnosili na materijale dostupne onlajn), 51.0% predavača je navelo da je bodovalo neke onlajn aktivnosti za konačnu ocjenu. Ovaj podatak odgovara u značajnoj mjeri procjeni studenata od kojih je 46.4% navelo da je barem polovina predavača (ili većina njih ili svi) to uradilo. Iznenađuje ipak da je ovaj broj ipak mali - 53.6% studenata tvrdi da je to radila manjina (30.2%) ili niko (23.4%) na njihovom studijskom programu - imajući u vidu činjenicu da je velika većina nastave održavana tokom pandemije bila izvođena na daljinu.

S naprijed navedenim stoji u vezi i vrlo sličan **procenat studenata (54.8%) koji tvrde da većina (34.7%) ili svi predavači (20.1%) na njihovom studijskom programu nisu organizovali nikakve dodatne nastavne aktivnosti osim održavanja predavanja i dostavljanja materijala** (u anketi su se među primjerima dodatnih aktivnosti nalazili: upućivanje na linkove sa dodatnim edukativnim video/audio materijalima, organizacija onlajn kvizova, pozivi na diskusiju na posebno kreiranim onlajn forumima). U vezi s tim, 50.9% predavača navodi da su upućivali studente na druge onlajn sadržaje u sklopu njihovih predmeta, a 9.0% predavača navodi da su koristili specijalizovana virtuelna okruženja u nastavi (npr. digitalne simulacije). Mali broj predavača je još navodio i kreiranje posebnih filmova i tutorijala i onlajn prezentacije umjetničkog rada u području muzike i glume.

Sve navedeno nam govori da je, s obzirom na veliku popularnost održavanja onlajn predavanja u realnom vremenu, svakako potrebno održavati edukacije koje povećavaju uključenost studenata u njih (npr. dijeljenjem studenata u manje radne grupe, za šta su primjer opcije *breakout rooms* u softverima Zoom i Teams). Uz to, neophodno je ukazati na prednosti dostavljanja snimljenih predavanja - a samim tim i njihovog adekvatnog video i audio snimanja i produkcije - što svakako uključuje i upoznavanje sa dodatnim softverima za obradu video i audio podataka. Može se takođe zaključiti da je, u prosjeku gledano, repertoar aktivnosti relativno ograničen, te je edukacijama neophodno proširiti vidike ukazujući na repertoar aktivnosti koji može biti izvođen kreativnim korištenjem onlajn resursa i alata (od adekvatne upotrebe namjenskih diskusionih grupa, pa do upućivanja na onlajn sadržaja), a što svakako može i treba biti bodovano za ocjenu u sklopu predmeta.

Motivacioni aspekti izvođenja nastave

Međutim, da bi edukacije predavača imale efekta na njihov kasniji rad, neophodno je da predavači budu motivisani kako za unapređenje rada, tako i za primjenu naučenog. **Dvije trećine ispitanih predavača (69.9%) je navelo da su u velikoj mjeri (47.0%) ili izuzetno (22.9%) motivisani da u budućnosti unaprijede pedagoško-metodička znanja i vještine u pogledu nastave na daljinu, a skoro polovina predavača (45.7%) je navela da je u velikoj mjeri (31.5%) ili izuzetno (14.2%) motivisano da u svoje predmete uključe nastavne aktivnosti na daljinu nakon što se epidemiološka situacija popravi toliko da je moguće izvoditi nastavu uživo u prostorijama ustanove.**

Podaci koje navode studenti smisleno reflektuju motivaciju predavača tokom pandemije. 43.2% studenata je procijenilo da su na njihovim studijskim programima svi predavači (16.4%) ili većina njih (26.8%) bili vidno motivisani da ulažu energiju u izvođenje što kvalitetnije nastave na daljinu. **S druge strane trećina ispitanih studenata (33.6%) tvrdi da je motivisana bila manjina njihovih predavača (27.6%) ili niko od njih (5.9%), dok još skoro svaki četvrti student (23.3%) tvrdi da je takvu motivaciju pokazala otprilike polovina predavača.**

Sve u svemu, podaci pokazuju da postoji prostor za pojačavanje motivacije velikog broja predavača kako bi uvrstili nastavne aktivnosti na daljinu i u nastavu koja se još uvijek - u trenutku pisanja izvještaja (maj 2021.) - u ogromnom obimu obavlja onlajn, ali i za period koji dolazi nakon pandemije. Prevažno je nužno naglašavati prirodu moderne univerzitetske nastave koja je i mimo pandemijskih okolnosti bila takva da je nastava na daljinu sve više dobijala na zamahu, a da je pandemija samo izuzetno naglo ubrzala tranziciju. Očito je da značajan broj predavača u BiH još uvijek nije svjestan takve dinamike globalnog visokoškolskog obrazovanja, te su neophodne edukacije koje bi ukazale na važnost i rasprostranjenost mješovitog podučavanja (engl. blended learning), te kurseva i programa koji se striktno izvode na daljinu (kao MOOC kursevi, engl. *Massive Open Online Courses*).

Senzitivnost predavača na potrebe studenata

S obzirom na to da je za ogromnu većinu predavača ovo bilo prvo iskustvo da predmete izvode na daljinu, te da se može pretpostaviti da su u bitnoj mjeri nastojali kopirati tradicionalni način izvođenja nastave, postavlja se pitanje koliko su predavači osjetljivi na situaciju u kojoj se studenti nalaze, odnosno na njihove potrebe koje su takođe izmijenjene usljed pandemije. Dakle, nije bilo jasno da li su novom modusu prilagodili očekivanja od studenata, imali razumijevanja za složene emocionalne i motivacione situacije koje studenti proživljavaju, te u vezi sa tim, da li su adekvatno planirali i sprovodili izvođenje nastavnih aktivnosti, što uključuje i nove vidove komunikacije i mimo termina određenih za nastavu.

Studentski odgovori su potvrdili rasprostranjenost motivacionih i emocionalnih poteškoća, te da senzitivnost mnogih predavača nije bila adekvatna. Naime, više od jedne trećine studenata (37.7%) je saopštilo da su doživjeli poteškoće tokom pandemije u velikoj mjeri (26.6%) ili izuzetno (11.1%), te je praktično još jedna trećina (32.7%) saopštilo da su ih ti problemi umjereno snalazili. **S druge strane više od pola studenata (51.6%) saopštava da na njihovom studijskom programu predavači nisu pokazivali razumijevanje za psihološke i emocionalne izazove koje su snažili studente; od tog broja čak njih 22.3% navodi da je razumijevanje pokazivala manjina predavača, a tačno 10.0% studenata navodi da su osjetili da niko od predavača na studijskom programu nema razumijevanje za studentski položaj.** Naravno, sasvim je izvjesno da se u ovim odgovorima nalaze i

odgovori onih studenata koji bi se isključivo zalagali za snižavanje kriterijuma na ispitima, ali njihov broj zasigurno ne objašnjava ukupan broj ovakvih odgovora. Kada su u pitanju obaveze tokom semestra, značajan broj studenata smatra da njihova količina nije bila prilagođena novonastaloj situaciji. Konkretno, 23.5% studenata tvrdi da je količinu obaveza na njihovom studijskom programu adekvatno prilagodila tek manjina predavača, a još je 9.6% onih koji tvrdi da niko od predavača to nije uradio. Dakle, **skoro svaki treći student se osjeća preopterećeno od strane većine predavača.**

S druge strane, **načelno utješan podatak je da je svaki drugi student (51.6%) ocijenio da su svi predavači na studijskom programu komunicirali sa studentima onlajn putem profesionalno i korektno, a još 32.3% ocjenjuje da je takva bila većina predavača.** U značajnoj manjoj mjeri je bilo onih koji su ocjenjivali da je to radila tek polovina predavača (9.0%), manjina (6.3%), te niko od njih (0.9%).

Čini se da veći problem predstavlja organizacija izvođenja nastave. Dok 28.6% studenata smatra da su svi predavači bili dobro organizovani i da su se držali plana nastave i zadavali rokove za zadatke koji su odgovarali i studentima, brojevi za druge kategorije su ipak relativno veliki. Tako 36.4% smatra da je to radila većina, 17.5% otprilike pola predavača, 14.5% manjina, te 2.9% da baš niko od predavača na studijskom programu nije dobro strukturisao nastavu. Sami predavači daju pozitivniju sliku gdje 31.5% smatra da su u potpunosti realizovali dobar plan nastave na daljinu (adekvatno uvremenjivali zadatke, adekvatna očekivanja od studenata, tačnost održavanja predavanja), 51.9% smatra da je to uradilo u velikoj mjeri, a 14.8% je odgovorilo da je to umjereno dobro radilo. Tek 1.6% navodi da je u slaboj mjeri realizovalo plan nastave, a samo jedan predavač (0.1%) tvrdi da uopšte nije izveo dobar plan nastave.

Prikupljeni podaci pokazuju da **nezavidan broj predavača pokazuje nerazumijevanje za okolnosti u kojima se studenti nalaze, te da određen broj predavača ima probleme sa strukturisanjem nastave u onlajn režimu.** Iako je, objektivno gledano, planiranje nastave nekim dijelom uslovljeno i pandemijskom dinamikom, studenti su navodili očite probleme sa uspostavljanjem razumnih granica na značajnom broju predmeta i cijelim studijskim programima (vidjeti otvorene odgovore kasnije u tekstu). Postoji i manji broj predavača koji ne komuniciraju profesionalno i korektno sa studentima. Sve ovo govori u prilog tome da bi edukacije koje budu organizovane morale da se posvete i ovim temama.

Aspekti digitalne sigurnosti

Tema koja je na ovom geografskom prostoru relativno zanemarena, a može biti itekako relevantna za VŠU, je tema sigurnosti onlajn ponašanja. Uz uobičajene fenomene koje se tiču opšte digitalne sigurnosti (npr. zaštita od malicioznog softvera, adekvatno arhiviranje digitalnih materijala), pandemijska situacija je dovela do pojave potpuno novih pojava, kao što je “zoombombing”²⁸ ili drastičan porast cyber-napada na univerzitet²⁹.

Podaci iz ankete sa predavačima pokazuju da postoji vrlo izražena potreba da se nastavni kadar na VŠU edukuje u ovom pogledu. **Praktično polovina ispitanika (49.0%) priznaje da nimalo ili samo**

²⁸ O definiciji Zoombombinga i sličnih fenomena vidjeti više na: <https://www.insidehighered.com/news/2020/03/26/zoombombers-disrupt-online-classes-racist-pornographic-content> i <https://www.isc.upenn.edu/security/news/zoombombing>

²⁹ Nekoliko izvora svjedoči o porastu cyber napada na VŠU tokom pandemije <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200717134543848> i <https://portswigger.net/daily-swig/bad-education-universities-struggle-to-defend-against-surgings-cyber-attacks-during-coronavirus-pandemic>

u maloj mjeri poznaje za nastavu relevantne aspekte digitalne sigurnosti, a još 29.8% tvrdi da ima umjereno poznavanje ove oblasti. Pritom, odgovori predstavnika VŠU sugeriraju da su na nekim VŠU (2 javna i 2 privatna univerziteta od ukupno 19 ispitanih) provedene edukacije ili davane instrukcije koje su se doticale tema digitalne sigurnosti. Doduše, radilo se mahom o uopštenim izjavama (npr. *“u toku edukacije o online nastavi bilo je riječi i o digitalnoj sigurnosti”*, *“organizovane su i edukacije koje su obuhvatile ovaj aspekt rada”*), te kasnije upoređivanje podataka sa tih javnih VŠU u odnosu na procenete dobijene za sve VŠU pokazuju da apsolutno nema razlika. Na dvije privatne VŠU procenti su bili nešto bolji, ali se radilo o premalom broju predavača da bi se mogli donijeti pouzdani zaključci. Takođe, bilo je i nedvosmislenih odgovora da ova tema nije obrađivana (npr. *“Na ovom nismo radili. A ima smisla razgovarati i na temu digitalne sigurnosti.”*). Može se zaključiti da su edukacije na ovu temu zaista potrebne.

Etički aspekti digitalne nastave

Temi digitalne sigurnosti je, zahvaljajući novonastaloj situaciji, vrlo bliska i tema etičnog postupanja u korištenju digitalnih materijala, alata i informacija. Naprasan prelazak na podučavanje na daljinu je otvorio niz novih pitanja za sve učesnike u nastavnom procesu, a naročito za predavače. Primjeri dilema su sljedeći: biblioteke i kopirnice su preko noći zatvorene, pa nije jasno šta se studentima smije dostaviti kao literatura; licencirani softveri su dostupni samo na kampusima VŠU, pa se postavlja pitanje kako da studenti te dijelove nastave rade iz svojih domova; nije jasno šta od video materijala i prezentacija predavači mogu da daju studentima i koliko javni oni mogu ili trebaju da budu.

Anketa među predavačima pokazuje da svaki treći (33.5%) navodi da nema nikakva znanja (8.9%) ili da ima samo slaba znanja po pitanju digitalne etike (24.6%). Dodatna trećina (36.6%) navodi da ima određena, umjerena znanja. Odgovori velike većine predstavnika VŠU i za ovu temu potvrđuju da njoj nije sistematski i ciljano pristupano, npr. *“Nismo ih upoznavali, ali nastavnici kroz svoj naučno istraživački rad moraju biti upoznati sa osnovama autorskog prava, pa i zaštite ličnih informacija.”*, *“U različitim oblicima [smo upoznavali predavače o ovim aspektima], uglavnom u pojedinačnim konzultacijama.”*, *“Sva etička pravila regulisana pravnim aktima naše ustanove važe i primenjuju se i na e-nastavu.”* Uz to, iako je bilo predstavnika javnih VŠU koji su naveli da su održali edukacije koje su ticale teme, nije uočena razlika o odgovorima predavača s tih VŠU u odnosu na ostale VŠU. Konačno, posebno se često u odgovorima predstavnika VŠU javlja upotreba softvera za provjeru plagijarizma koji se očito sve češće koristi u BiH, mada i dalje ima predavača koji se žale da im ti softveri nisu dostupni u mjeri u kojoj bi trebalo da budu.

Na ovom mjestu treba naglasiti put kojim se mogu u velikoj mjeri riješiti neka od pomenutih dilema. Naime, globalne inicijative i vodiči za snažniju orijentaciju obrazovnih institucija ka otvorenom obrazovanju, otvorenoj nauci i korištenju digitalnih tehnologija otvorenog koda su postale sve prisutnije i u vrijeme prije pandemije³⁰. Svrha je jasna, znanje bi trebalo postati dostupno svima koji to žele, bez obzira na finansijske izazove. Tek odnedavno postoje određene inicijative po ovom pitanju na javnim univerzitetima u BiH³¹. Podaci koji su prikupljeni sugeriraju da bi bilo dobro insistirati na što većoj upotrebi otvorenih obrazovnih resursa i predstavljati prednosti otvorenih licenci za vlastita izdanja,

³⁰ Posebno sadržajne vodilje o korištenju otvorenih obrazovnih resursa na nivou visokoškolskog obrazovanja se nalaze u sljedećem UNESCO izvještaju: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/guidelines-for-open-educational-resources-oer-in-higher-education/>

³¹ Univerzitet u Banjoj Luci je u saradnji sa EURAXESS centrom u BiH organizovao tokom 2020. godine webinar na temu: <https://www.unibl.org/sr-lat/vesti/2020/10/vebinar-na-temu-otvorena-nauka-i-prava-intelektualne-svojine>

naročito na javnim VŠU u BiH. Nažalost, postoje dokazi da se tokom pandemije to još nije desilo ni na globalnom nivou, ali je to put koji svakako očekuje visoko obrazovanje³².

Videnja poboljšanja nastave na daljinu iz perspektive učesnika

Kako je već najavljeno, predavači, ali i predstavnici VŠU i studenata su u formi otvorenih odgovora navodili šta smatraju da je potrebno da se uradi kako bi se u budućnosti izvodila kvalitetnija nastava na daljinu. Dobijeni odgovori su u skladu sa načelima tematske analize sadržaja grupisani u kategorije, a zatim je svaki odgovor kodiran. Odgovor nije bio obavezan za studente, pa skoro dvije trećine studenata (65.3%) i nije dalo odgovor koji bi mogao biti suvislo kodiran. Uprkos tome što je pitanje bilo obavezno za predavače, svaki četvrti (24.9%) nije dao relevantan odgovor. Svi predstavnici VŠU su odgovorili na ovo pitanje. Sadržaj i broj identifikovanih kategorija, koji su u nastavku predstavljeni, se razlikovao u zavisnosti od ispitivane grupe (predavači, studenti i predstavnici VŠU).

Kada su u pitanju odgovori predavača identifikovano je deset kategorija, a njihova učestalost javljanja u odgovorima prikazana je na Slici 1. Vidljivo je da postoji pet kategorija koje je navodilo više od 10% predavača. Prednjače (čak 31.0% odgovora) tvrdnje kojima se sugeriše **nabavka ili izmjena softvera koji se koristi, kao i pribavljanje licenci za e-biblioteke ili e-literaturu**. Primjeri odgovora su: "Nabavka kvalitetnog LMS sistema i obuka za upotrebu", "Simulacijski softveri rada sa životinjama, postojeći ili ciljano pravljani", "softver za simulaciju patoloških stanja, softver za provjeru plagijarizma, digitalne slike određenih dijagnostičkih slajdova (npr. razmazi krvi i koštane srži), softver i oprema za digitalno crtanje i pisanje (tablet i olovka)", "Pomoglo bi obezbjeđenje softvera za provjeru plagijarizma (danas je to potreba koja nije vezana samo za nastavu na daljinu)." ili "e-biblioteka ili pristup literaturi u e-formatu; obezbijediti plaćeni pristup drugim platformama (pored G-suite), poput: Blackboard, quizlet i sl."

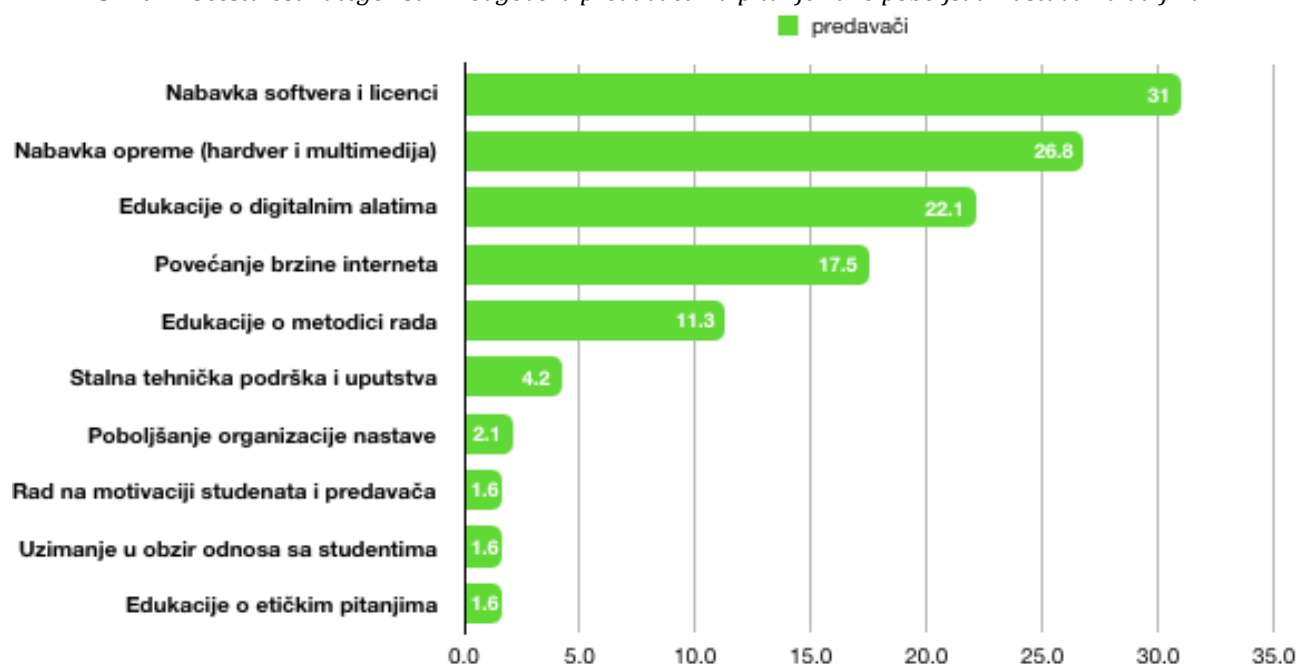
Više od četvrtine predavača (26.8%) navodi da su im potrebni **bolji hardver i multimedijalna pomagala**, za šta su primjeri: "Obezbjeđenje kvalitetnije opreme (kompjuteri, slušalice, kamere)", "Kod izvođenja nastave na daljinu, svakako bi mi pomoglo da imam noviji računar i bržu internetsku vezu." ili "Obezbjeđivanje specijalnih kamera za višekratno praćenje nastave, korištenje softvera sa većim multimedijalnim i interakcijskim mogućnostima...".

Edukacije o korištenju digitalnih alata i njihovih naprednih opcija spominje 22.1% predavača, npr. "Bilo koja vrsta edukacije za profesionalno korištenje Microsoft Teams aplikacije i Moodle platforme.", "...edukacije o korištenju Moodlea svakih 6 mjeseci sa objašnjenjima svih mogućnosti - online edukacije sa vježbama koje se trebaju uraditi."

Povećanje brzine interneta, kako za predavače, tako i za studente, navodi 17.5% predavača. Predavači tako navode: "Omogućiti dobru internet vezu u cijeloj zemlji jer se primijetilo da dio studenata zbog loših internetskih veza u pojedinim periodima ne mogu pratiti nastavu.", "...zbog zastupljenost studenata iz različitih područja Bosne i Hercegovine, pa i regiona, veliku pomoć bi pružila bolja pokrivenost 5G mrežom na svim prostorima" i "Definitivno brži internet."

³² Podaci o porastu svjesnosti o postojanju otvorenih obrazovnih materijala, ali ne i o povećanom korištenju se mogu pronaći ovdje: <https://www.insidehighered.com/digital-learning/article/2021/03/18/pandemic-didnt-speed-adoption-open-educational-resources-outlook>

Slika 2. Učestalost kategorisanih odgovora predavača na pitanje kako poboljšati nastavu na daljinu.

Na petom mjestu po učestalosti navođenja (11.3%) se nalazi **potreba za pedagoško-metodičkim edukacijama za izvođenje nastave na daljinu**. Odgovori koji posebno ukazuju na ovaj aspekt su: "Edukacije na temu kako motivirati studente na učenje i zadržati njihovu pažnju na materiji.", "Edukacije koje bi se ticale pedagogije online nastave, ali i nastave općenito, način organizovanja i strukture online vježbi sa praktičnim primjerima za društvene nauke, alati i aplikacije koje bi se mogle koristiti za aktiviranje studenata u realizaciji vježbi i sl.", "Edukacija o naprednijim online načinima provjere znanja i usmjeravanja studenata za online diskusije/debate."

Zapažena je još (4.2% odgovora) i **potreba za postojanjem kontinuirane tehničke podrške (npr. zapošljavanjem dodatnih stručnjaka iz IT sektora) i jasnim i uvijek dostupnim uputstvima o korištenju digitalnih alata**. Relevantni navodi su: "Imali smo značajnu podršku i inicijalni trening u početku provodjenja nastave u online formatu, uz veliki angazman 2-3 mlađih kolega koji su preuzeli veliki dio organizacije nastavnog procesa. Ipak, bilo bi lijepo imati neki vid on-call stručne IT podrške u slučaju poteskoca na samom casu i slicno.", "Neka vrsta stalne podrške u realnom vremenu (za vrijeme radnih sati).", "Veća podrška institucije, obuke, bolji tehnički uslovi i pomoć, da ne budemo prepušteni sami sebi u ovako stresnim okolnostima." i "Ukoliko je moguće, na nivou organizacione jedinice zaposliti stručno lice (informatičara) koje bi pružalo stalnu tehničku podršku."

Rjeđe su se predavači doticali i **potreba za poboljšanjem organizacije nastavnog procesa** ("Kontinuitet nastave na daljinu, jer je zbog čestih promjena epidemioloških mjera kriznog štaba bilo čestih promjena načina rada.", "Prvo treba definisati procedure rada, u skladu sa postavljenim ciljevima. Te procedure rada trebaju uključivati moguće oblike realizacije nastave (snimljeno predavanje, predavanje putem video platforme, predavanju u učionici, ...) i kako se to realizuje. Vrlo je važno da i studenti i nastavnici znaju pravila igre a ne da imamo situacije u kojima studenti očekuju jedno, nastavnici mogu ponuditi nešto drugo a uprava očekuje nešto treće. Tek nakon što se definišu pravila igre, onda se uspostavlja tehnički uslovi (nabavlja potrebna oprema) i vrši edukacija nastavnika po pitanju rada.", "GSuite je odličan, ali postoje neke stvari koje su zaista otežavajuće za nas nastavnike. Npr, zar ne bi bilo lakše da se evidencija o studentima vodi automatski, tj. da ju vodi program. Ja sam instalirala dodatni program koji vodi evidenciju ali je zaista jako slabo urađen i ima mnogo manjkavosti. Također, budući da

moramo praviti screenshots časova, to nam dodatno otežava ionako komplikovanu situaciju. Zar ne bi bilo bolje da sve to automatski vodi GMeet i da se sve sprema na Drive a ne da moram spremi sve "pješke" na svoj laptop koji je ured "crkao" zbog mnoštva materijala koje imam. Sve u svemu, mislim da je veliki problem što niko ne traži mišljenje nastavnika i sl. Imam osjećaj da aplikacije u programe prave ljudi koji nikada nisu koračili u učionicu (ne kao učenici, nego kao nastavnici.)". Po 1.5% predavača je navodilo i **potrebu za radom na motivaciji kako studenata, tako i predavača, uzimanje u obzir stanovišta studenata u procesu obrazovanje, te edukacije u pogledu etičkih pitanja** (npr. autorska i digitalna prava, prava i obaveze učesnika naučnog procesa, "Edukacije vezano za sigurnost podataka i osiguranje integriteta ispita, softveri za ispite koji osiguravaju integritet ispita",). Konačno, bilo je i odgovora koji su ukazivali na posebne potrebe (npr. "Digitalizacija svih bibliografskih jedinica u silabusima.").

Posebno se mogu izdvojiti sljedeći ilustrativni odgovori koji u sebi sadrže po nekoliko relevantnih aspekata:

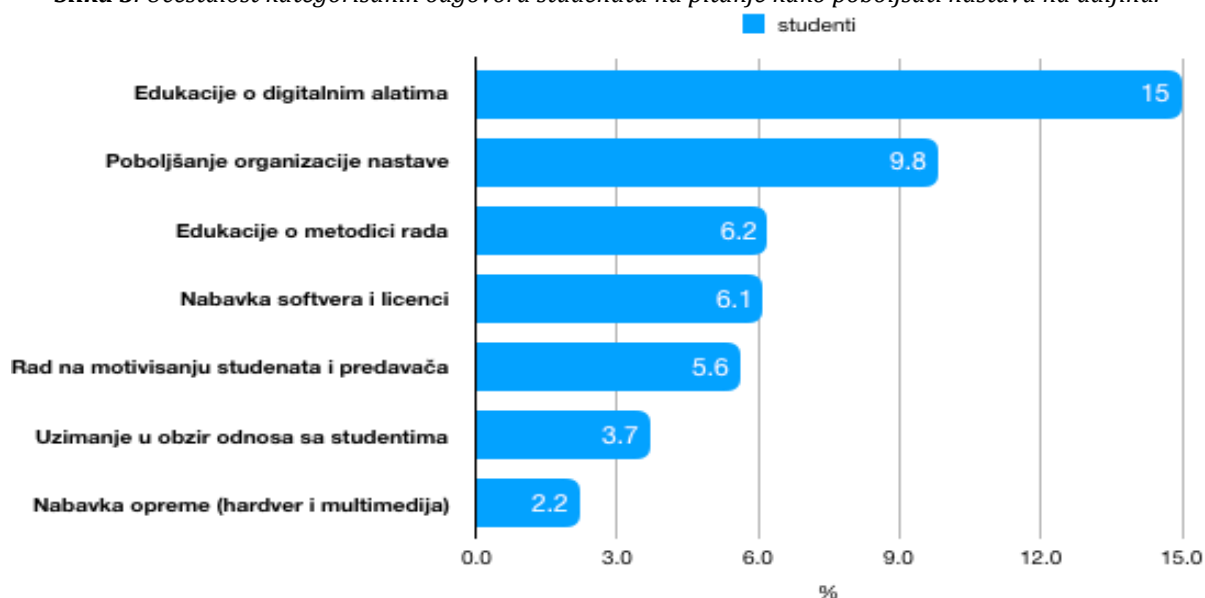
- "Ciljane edukacije koje bi mi omogućile da kroz primjer nekog svog predmeta razvijam online kurs uz pomoć mentora. Obezbijedena oprema za konferencijski softver i snimanje (posjedujem ličnu, ali bi mi olakšalo da imam na poslu)."
- "Nabavka odgovarajućeg softvera na nivou Univerziteta ili same organizacione jedinice koji omogućava održavanje sastanaka sa neograničenim vremenskim trajanjem i brojem učesnika; Nabavka licence za platforme poput exam.net gdje se više može pratiti rad studenata tokom ispita u odnosu na npr. google forms te na taj način barem malo smanjiti pokušaji prepisivanja. Uz pretpostavku da će se insistirati na smanjenju rada od kuće i dolasku na posao kada i ako se u budućnosti i dalje bude izvodila online nastava, neophodna bi bila nabavka računara/laptopa za sve uposlenike, te obezbjeđivanje adekvatnog prostora za održavanje online predavanja (teško je izvodljivo držati predavanje u kancelariji sa još 4 osobe koje tu rade). Svaka dodatna edukacija o upotrebi softvera i svim mogućnostima koje on pruža te i drugim alatima koji se razvijaju za podršku nastave na daljinu bi svakako bila od koristi."
- "Da bi se mogla kvalitetnije održati nastava i rad sa studentima na daljinu neophodno je promijeniti ustaljeni pristup učenju. S jedne strane profesora, a sa druge strane studenta. Potrebno je da student puno više samostalno izučava određena područja, jer, barem po mom iskustvu nisu baš svi studenti koncentrisani pri online nastavi i sve je rjeđa diskusija i pitanja (kako semestar odmiče). Nabavka "električnih" tabli uz istovremenu mogućnost da profesor prati svakog pojedinačnog studenta na video zaslonu bi bilo od koristi, što je opet na većem broju studenata skoro pa nemoguće. Tehnička pomagala i pripadajući software poput pametnih (digitalnih) olovaka bi svakako unaprijedile izlaganje predavača, pogotovu i u onom dijelu materije gdje se rješavaju numerički zadaci. Simulacijski software koji bi se stavili na raspolaganje i studentima, omogućilo bi i drugačiji pristup izvođenju nastave, odnosno uz zadavanje odgovarajućih zadataka student bi na primjeru konkretnog rješavanja problema usvajao datu materiju"
- "1. Osiguranje boljih tehničkih uslova, kao [što su]: brži internet, ugrađena kamera i mikrofoni (na početku pandemije sam sama sebi kupila), tablet i aplikacije za komunikaciju grafika, skica i pisanih formula u realnom vremenu 2. Napredna licencirana LMS platforma kao Canvas i/ili Moodle. POJAŠNJENJE: Na početku pandemije sam koristila Moodle platformu (imala ranije instaliranu), a za sinhrona virtualna predavanja zoom aplikaciju. Moodle nudi brojne pogodnosti, a mnogo vremena i energije sam uložila u pripremu predavanja, kvizova, workshopa, foruma, chatova, itd. Iz tehničkih razloga Moodle u jesenjem semestru 2020/21 ne mogu koristiti, te je dosta materijala pohranjenih na Moodle postalo nedostupno. Najviše žalim za definiranim ishodima učenja za pojedine lekcije. U ovom semestru koristim MS Teams, ali su mnoge od naprednih opcija

u ovoj aplikaciji (koje ima Moodle) nedostupni, ili ih nisam imala vremena naučiti, jer imam puno nastave, a obuka nije bila osigurana."

- "Kod izvođenja nastave na daljinu, svakako bi mi pomoglo da imam noviji računar i bržu internetsku vezu. Većinu novih saznanja dobila sam u neformalnoj razmjeni iskustava s kolegama. Doduše, od Univerziteta jesam dobila jedan video o instaliranju i korištenju platforme Google Classroom. Pošto imam porodicu s djecom (koja pohađaju niže razrede osnovne škole), često mi je stresno da organizujem uslove za audio-video okruženje u svom stanu. Primijetila sam da i moji studenti doživljavaju nastavu na daljinu kao stresnu, pogotovo kada je nekakvo testiranje u pitanju i moraju se ispuniti neki tehnički uslovi i procedure kako bi predali svoje radove."

Kada su u pitanju odgovori studenata, broj identifikovanih kategorija je bio manji, sedam. Na Slici 3 je primjetno da su procenti bili značajno niži u odnosu na predavača, kao i da se razlikuje redoslijed učestalosti navođenih kategorija koje su se javljale i među predavačima.

Slika 3. Učestalost kategorisanih odgovora studenata na pitanje kako poboljšati nastavu na daljinu.

Tako studenti najčešće daju preporuke da se organizuju **edukacije o upotrebi digitalnih alata** (15.0%), ali i za predavače i za studente, te da je potrebno raditi na **poboljšanju planiranja i organizacije nastave** (9.8%). Na primjer, studenti navode: "Nastava da se odvija vremenski koliko bi se odvijala i u prostorijama fakulteta, ništa manje ili više.", "Mišljenja sam da bi profesori i asistenti trebali biti svjesniji situacije u kojoj se nalazimo i da ako smo kući i ne idemo nigdje ne mora značiti da nemamo drugih obaveza i pretrpavati nas sa viškom rada koji inače nije planiran pogotovo o probijanju termina održavanja predavanja i vježbi koji nekada traju i u poslijepodnevnim terminima." ili "...samo je previše predmeta na godini, previše i obavijesti, u bilo koje doba dana i noći." U ovom kontekstu je često navođena i sugestija da **snimljena predavanja trebala biti dostupna** (npr. "Dogovarati da nakon nastave ostaju snimljena predavanja koja se mogu pogledati."). Slijede preporuke da se organizuju **edukacije o metodici rada u onlajn okruženju** (6.2%), te da se **nabave određeni softveri i licence za njih, te pristupi drugim digitalnim uslugama** kao što su bibliografske baze (6.1% studenata). (Kada je o ovome riječ, uočeni su i kontradiktorni prijedlozi: "Upotrebljavati jednu platformu za sve predmete." naspram "Koristiti više softvera i platformi za rad".) Na petom mjestu je dodatan **rad na motivisanju predavača, ali i studenata** (5.6%), npr. "Smatram da je potrebno veća zainteresovanost asistenata i profesora da nas nauče. Većina njih daju maksimalno 10% sebe da bi objasnili dok od nas zahtjevaju 100%." ili "Ovo je sasvim ok, samo je bitno da postoji interes i volja od strane nastavnika, a na taj način ce

i studenti biti motivirani i voljni za rad." Manje izražene, ali ipak evidentirane preporuke se odnose na to da bi predavači trebali **značajnije uzimati u obzir stajališta i prilike studenata** (3.7%) (npr. "Više zainteresovanosti za studentska pitanja i probleme."), te da se **nabavi dodatna hardverska i multimedijalna oprema** (2.2%).

Slijede dva odgovora koji ilustrativno opisuju zapažanja studenata, navodeći istovremeno više relevantnih aspekata:

- "Pojedini profesori bi trebali imati dodatnu edukaciju kako u rukovanju sa online platformom, tako i u pedagoškom pristupu, odnosno kako da njihovo predavanje i online putem bude interesantno, a ne samo pročitani tekst sa prezentacije. Pomoglo bi kada bismo imali više edukativnih videozapisa, više profesora koji u toku predavanja uključe kameru pa možemo vidjeti ako nam žele pokazati kako se nešto radi i sl."
- "Edukovati profesore o tehnicima, softverima i nekim drugim mogućnostima predavanja, a ne samo koristeći power point gdje su slajdovi s tekstom, eventualno kojom slikom i njihovo izlaganje koje se totalno sastoji od čitanja istog. Profesori generalno dolaze bez neke pretjerane pripreme za nastavu, a pogotovo žele za radom. Literatura je većinom neproslijeđena, a mi se trebamo referisati na knjige iz 1990-te. Što znaci da se itekako trebaju posvetiti izradi literature koja će da prati savremenost, a ne studentima prezentirati iz generacije u generaciju identične prezentacije."

Konačno, predstavnici VŠU u **podjednakoj mjeri stavljaju na prvo mjesto potrebu za pedagoško-metodičkim edukacijama** (npr. "Edukacija o pedagoškim metodama online nastave", "Ono što nedostaje trenutnom online učenju jeste pedagoška edukacija nastavnog osoblja za ovakav novi vid nastave. Pristup studentu putem online učenja je drugaciji nego 'lice u lice'", "Edukacije/ unaprijeđenje pedagoško-metodičkih kompetencija", "Edukacije vezano za načine izvođenja online nastave u smislu didaktičkog unaprijeđenja sa akcentom na aktivnost studenata.") i **potrebu za nabavkom opreme i poboljšanjem infrastrukture** (npr. "usavršavanje informacionih sistema za izvođenje online nastave i obezbjeđivanje potrebnih softverskih aplikacija", "Takođe Univerzitetu je potrebna bolja hardverska podrška i brza konekcija na internet.", "Nabavka kamera i grafičkih tabli.", "Nabavka odgovarajuće opreme (i softvera) za sve zaposlenike i sve prostore.", "Dodatni hardware tipa nekoliko Multiboard-a te nove 360 stepeni web kamere sa aktivnim praćenjem govornika."). Navođene su i druge potrebe koje su se javljale u prethodnim analizama: "...reguliranje načina evidentiranja održavanja online nastave, reguliranje prava i obaveza studenata vezano za online nastavu". Predstavnik jednog javnog univerziteta je naveo postojanje strateškog plana kojim bi se uspostavio resursni centar za eNastavu, a sa ciljem dostizanja visokokvalitetnog, inkluzivnog i dostupnog obrazovanja.

Sve gore navedeno ukazuje na to da je većinski broj učesnika nastavnog procesa itekako svjestan da je nužno raditi na razvoju kompetencija za nastavu na daljinu. U izvjesnoj mjeri se razlikuju prioritete koje oni postavljaju, ali istovremeno postoje i sličnosti. Ovdje je bitno još jednom napomenuti da procjena potreba uvijek ovisi o tome koliko procjenjivač zaista poznaje domen. S obzirom na to da je rijedak broj predavača koji je imao ranija iskustva sa izvođenjem nastave na daljinu, kao i da po prirodi stvari različiti učesnici procesa (predavači, studenti, predstavnici VŠU) imaju različitu percepcije onoga što je prioritarno, treba imati na umu da bi za puno sagledavanje situacije bilo neophodno uključiti i direktne eksterne evaluatore koji imaju dokazano iskustvo u nastavi na daljinu. Dotad ostaje vjerovatna hipoteza da mnogi predavači nisu kadri sagledati eventualne slabosti u pedagoško-metodičkom pristupu i u uobičajenim okolnostima, a pogotovo kada su u pitanju specifičnosti nastave na daljinu i ogromnih mogućnosti koje ona omogućava.

4. Preporuke

Uzimajući u obzir podatke koje su prikupljeni iz različitih relevantnih izvora, kao i globalne obrazovne principe i trendove u visokoškolskom obrazovanju, kao i UNESCO principe u okviru globalnih prioriteta za razvoj obrazovanja³³, navode se sljedeće preporuke za podizanje kvaliteta budućeg rada VŠU u BiH, ne samo kada je u pitanju nastava na daljinu u užem smislu riječi, nego i digitalno potpomognuta nastava. Predložene preporuke nisu puka lista želja jer su osmišljene tako da je svaka od njih provodiva i održiva a u isto vrijeme osigurava i: i) učinak (ishod učenja nastavnika i studenta); ii) cijenu (investicija koja se mora poduzeti da digitalno potpomognuto učenje zaživi u sistemima obrazovanja); iii) opterećenost (involviranost VŠU, studenata i nastavnika); iv) vrijeme (neophodni vremenski okvir za sprovedbu preporuke); i v) održivost intervencije. Predložene preporuke prate format u kojem su predstavljeni podaci i zaključci iz studije i nisu rangirani na bilo kakvan način (bitni, ili nebitni):

Pravno, finansijsko i administrativno okruženje

- Vlade u BiH trebaju napraviti dopune i izmjene zakona o visokom obrazovanju gdje bi definisale jasne i precizne upute o specifičnostima vezane za učenje na daljinu a posebno naspram neophodnih pedagoških i tehničkih zahtjeva koje VŠU moraju ispuniti za nastavu na daljinu kao i neophodnog minimuma kvalifikacija nastavnika i predavača za učenje na daljinu.
- VŠU u svojim statutima trebaju kreirati jasne kriterije i standarde o neophodnim pedagoškim i tehničkim zahtjevima koje VŠU moraju ispuniti za nastavu na daljinu kao i definisati neophodni minimum kvalifikacija nastavnika i predavača za učenje na daljinu.
- Vlade u BiH trebaju obustaviti trend smanjivanja budžetskih sredstava za visoko obrazovanje i inicirati proces u kojem bi se pojedinačno mapirale potrebe VŠU za uspostavu potpune digitalizacije svih nastavnih procesa.
- Ministarstva nadležna za visoko obrazovanje prilikom izrada strateških okvira za unaprijeđenje visokog obrazovanja trebaju razmotriti mogućnost uvođenja medijske i informacijske pismenosti kroz horizontalnu i vertikalnu integraciju svih nastavnih procesa.
- Predlaže se, pogotovo za javne univerzitete, da razmotre osnivanje posebnih podorganizacionih jedinica koji su uobičajeni na svjetskim univerzitetima, najčešće pod nazivom Centar za digitalno obrazovanje ili Centar za digitalnu nastavu i učenje. U idealnom slučaju, na njima bi bili zaposleni i IT saradnici koji bi davali kontinuiranu tehničku podršku (specijalizovana softverska i hardverska podrška, podrška u realizaciji multimedijalnih projekata) i eksperti iz pedagogije nastave na daljinu čiji bi zadaci bili da organizuju i vode edukacije, osiguravaju ispunjenost minimalnog kvalitete nastave (tehnički uslovi i metodički pristup). Ukoliko nije moguće stalno zapošljavanje novog kadra, razmotriti angažovanje spoljnih saradnika.
- Plan razvoja kompetencija za nastavu na daljinu bi morao postati sistematski poduhvat u sklopu osiguranja kvaliteta na svakoj VŠU, a ne reakcija na pojedinačne događaje. U 2021. godini nastava na daljinu je neophodan element visokoškolskog obrazovanja nezavisno od pandemijskih uslova.

³³ Osnovni principi su sadržani u dokumentu *UNESCO ICT Competency Framework for Teachers* (ICT CFT) a sastoje se od 18 kompetencija organiziranih prema šest aspekata profesionalne prakse učitelja, na tri razine pedagoške upotrebe ICT-a od strane učitelja. Temeljna ideja je da će učitelji koji imaju kompetencije za korištenje IKT-a u svojoj profesionalnoj praksi pružiti kvalitetno obrazovanje i u konačnici biti u mogućnosti učinkovito voditi razvoj ICT kompetencija učenika. Šest aspekata profesionalne prakse učitelja kojima se bavi su: 1) razumijevanje IKT-a u obrazovnoj politici, 2) kurikulum i ocjenjivanje, 3) pedagogija, 4) primjena digitalnih vještina, 5) organizacija i administracija, i 6) profesionalno učenje učitelja. Za više informacija pogledati "UNESCO ICT Competency Framework for Teachers (Version 3)", dostupno na: <https://en.unesco.org/themes/ict-education/competency-framework-teachers>

- Svaka VŠU bi morala procijeniti osnovnu digitalnu pismenost svojih predavača (npr. koristeći DigCompEdu okvir), ali i studenata. Rezultati ovog istraživanja sugeriraju da postoji i manji broj onih koji se nisu ovladali bazičnim digitalnim kompetencijama. Osim edukacija koje bi bile usmjerene na dostizanje apsolutnih minimuma (npr. korištenje emaila, osnovno snalaženje na digitalnim platformama, znanja o snimanju i postavljanju onlajn edukativnih materijala za predavače), potrebno je iste i definisati.

Oblici i sadržaji edukacija i preporuka za VŠU

- Edukacije koje bi se organizovale sa ciljem da se unaprijede specifična znanja i vještina mogu imati različite formate: radionice koje vode eksperti za nastavu na daljinu, dijeljenje dobrih praksi među predavačima, linkovanje na specijalizovane pedagoške materijale. U svakom slučaju, pedagoško-psihološko obrazovanje predavača bi moralo postati redovna praksa VŠU, a digitalni aspekti bi morali biti uključeni kao zaseban segment.
- Kad su u pitanju prioritetni sadržaji edukacija, optimalno bi bilo da se obavi eksterna ekspertska evaluacija na VŠU uz ispitivanje (putem anketa, fokus grupa i intervjuja) predavača i studenata. Vrlo je važno imati u vidu da edukacije ne bi smjele biti uvijek generičke, nego je neophodno obratiti pažnju na specifičnosti različitih oblasti (npr. mašinsko inženjstvo i fizika mogu zahtijevati drugačije pristupe u odnosu na edukacije u oblasti glume ili muzike).
- U edukacijama je neophodno upoznati predavače sa veoma širokim dijapazonom pedagoško-metodičkih mogućnosti koje se otvaraju uključivanjem elemenata nastave na daljinu - od napredne upotrebe različitih tehnologija, upotrebe različitih internet izvora u nastavu, do dokazano efektivnih metodičkih pristupa kao što je obrnuta nastava (engl. flipped classroom) gdje se susreti uživo (onlajn ili na lokaciji) koriste za diskusiju o pročitanoj/pogledanoj, a ne za klasičan vid predavanja. Posebnu pažnju usmjeriti na vrijednosti mješovitog pristupa nastavi (engl. blended learning) koje kombinuje susrete na lokaciji i aktivnosti na daljinu, a što će predstavljati dominantan oblik podučavanja u visokoškolskom obrazovanju.
- Obratiti pažnju na specifičnosti pojedinačnih oblasti, pogotovo kada su u pitanju predmeti koji zahtijevaju praktične oblike nastave. Konkretni načini poboljšanja mogu biti drugačiji za različite oblasti.³⁴
- Insistirati na dostavljanju snimljenih predavanja, za šta su itekako preporučive i edukacije koje se bave time kako osigurati dobar kvalitet audio i video snimka.
- Posebnu pažnju u edukacijama obratiti na pitanje povećanja motivacije za rad. S jedne strane, to se može napraviti prikazom raznovrsnosti nastavnog repertoara i kreativnih opcija. S druge strane, potrebno je razmišljati i o ekstrinzičkim podsticajima, npr. na VŠU bi se vođenje ili prisustvo edukacijama o digitalnoj nastavi moglo vrednovati u internim dokumentima za izbore u zvanja. Nadalje, organizovati edukacije i sa studentima kojima će se takođe predstaviti koliko oni mogu svojim stavovima i aktivnostima doprinijeti kreiranju adekvatne motivacije na predmetu, za šta se mogu iskoristiti dijeljenja dobre studentske prakse među studentima (načini komunikacije, proaktivna angažovanost).
- Održavati psihološke edukacije sa predavačima kojima će se ukazati na emocionalne potrebe i realne izazove sa kojima se studenti suočavaju tokom nastave na daljinu, bila pandemija u toku ili ne. Posebnu pažnju usmjeriti na način komuniciranja sa studentima, koji moraju zadržati profesionalan i korektan karakter, ali i takav da pokazuje adekvatnu empatiju. Posebno ukazivati na značaj anonimne i konstruktivne povratne informaciju o izvođenju nastave.

³⁴ npr. uporediti sličnosti i različitosti pristupa za mašinsko inženjstvo <https://news.mit.edu/2020/teaching-mechanical-engineering-in-a-pandemic-0918> i zdravstvene nauke <https://doi.org/10.1080/10872981.2020.1854066?needAccess=true>

Razmotriti i da se odrede studentski predstavnici na različitim studijskim programima koji bi komunicirali sa rukovodstvom VŠU i prenosili svoja iskustva tokom semestra.

- Iako u ovom istraživanju, usljed ograničenosti ankete, nisu postavljano pitanje o mentalnom zdravlju samih predavača, ono je itekako ugroženo o čemu postoje dokazi u nizu istraživanja širom svijeta³⁵. Edukacije koje će se provoditi treba da ukažu na mentalnu higijenu koju je poželjno voditi, te ukazati osobama na upravnim pozicijama da je potrebno administrativne poslove svesti na manju mjeru.
- U edukacijama posebno naglašavati da je neophodno da se isplanira, sprovodi i sa studentima na vrijeme iskomunicira adekvatna struktura nastave i studentskih obaveza. Sa pozicije VŠU jasno definisati okvire koje predavači ne smiju prelaziti (npr. predugačka predavanja, neumjerena količina zadataka u kratkim rokovima). Po mogućnosti obavljati efikasne sedmične dogovore na nivou studijske godine - npr. korištenjem grupnih komunikacionih aplikacija kao što su Slack, Mattermost, GoogleChat - kojima predavači međusobno mogu brzo komunicirati i dogovarati se u pogledu zadavanja obaveza.
- Razrješavati etičke dileme kada su u pitanju materijali koji se dijeli, naročito originalni autorski materijali, tako što će se na VŠU promovisati načela Otvorenih obrazovnih resursa (engl. Open educational resources; OER). Razmotriti i veće povezivanje među VŠU kako u BiH, tako i u regiji, a kako bi se razvili zajednički kvalitetni resursi.
- U predmete koji se izvode uključiti bodovanje aktivnosti na daljinu, npr. bodovanje učešća u diskusijama, pisani radovi i projekti koji se dostavljaju i ocjenjuju onlajn, povremeni kvizovi znanja.
- Dostaviti predavačima materijale o minimalnoj digitalnoj sigurnosti, te povremeno organizovati edukacije na različite teme (npr. sigurno arhiviranje podataka i materijala, onlajn sigurnost).
- Kako je posao predavača na VŠU u BiH obično vezan i za naučni rad, posebnu pažnju posvetiti principima otvorene nauke i različitim novim modusima saradnje sa drugim naučnim institucijama u regionu i širom svijeta.

Tehnički uslovi izvođenja nastave na daljinu

- U svrhu obezbjeđivanja minimalnih tehničkih uslova, bilo bi neophodno da svaka VŠU napravi presjek stanja i među predavačima i studenima po pitanju dostupnosti brzog i stabilnog interneta i hardverskih kapaciteta koje imaju. Među predavačima napraviti evidenciju potreba u pogledu multimedijalne opreme (osim slušalica, mikrofona, kamera, te pametnih tabli i interaktivnih tableta), te razmotriti barem mogućnosti sklapanja promotivnih ugovora i obezbjeđivanja popusta u komercijalnim prodavnicama ukoliko VŠU nije u mogućnosti direktno osigurati nabavku.
- Kada je u pitanju softver, naročito za javne VŠU, cjelishodno bi bilo mnogo više insistirati na upotrebi open source softverskih rješenja, gdje je god to moguće. Open source rješenja su u velikom broju slučajeva zadovoljavajuća, a ušteda sredstava može da se preusmjeri na zapošljavanje neophodnih stručnjaka u održavanju sistema, tehnička održavanja (npr. servera)

³⁵ Primjeri studija koji su ustanovili pogoršano mentalno zdravlje predavača na VŠU širom planete: de Oliveira Silva, D. F., Cobucci, R. N. O., Lima, S. C. V. C., & de Andrade, F. B. (2021). Prevalence of anxiety, depression, and stress among teachers during the COVID-19 pandemic: Systematic review. *medRxiv*; Jain, A., Baviskar, M. P., Narawne, S., & Kunkulol, R. (2020). Is the medical teacher's mental health neglected? Effects of perceived student attitudes and behaviors on mental health and lifestyle of teachers in a rural university of western Maharashtra in India. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 9(12), 6046.; Urcos, W. H. C., Urcos, C. N. C., Ruales, E. A. B., & Urcos, J. F. C. (2020). Stress, Anguish, Anxiety and Resilience of University Teachers in the Face of Covid-19. *Utopía y Praxis Latinoamericana*, 25(7), 453-464.; Akour, A., Ala'a, B., Barakat, M., Kanj, R., Fakhouri, H. N., Malkawi, A., & Musleh, G. (2020). The Impact of the COVID-19 Pandemic and Emergency Distance Teaching on the Psychological Status of University Teachers: A Cross-Sectional Study in Jordan. *The American journal of tropical medicine and hygiene*, 103(6), 2391-2399.

i za potrebe edukacije. Ipak, razmotriti i upotrebu komercijalnih softvera za određene aktivnosti (npr. zadavanje testova). U svakom slučaju, pri odabiru softverskih rješenja sazvati savjetodavnu komisiju koju predstavljaju dokazani eksperti u području nastave na daljinu. Obratiti pažnju na pojedinačne oblasti, npr. zdravstvene nauke i druge praktičnije oblasti, koje mogu imati vrlo specifične potrebe (npr. simulacioni softveri i virtuelna okruženja).

5. Dodaci

Dodatak 1: Intervju protokol

Intervju protokol za UNESCO "Preglednu studiju o potrebama nastavnika i predavača u provedbi učenja na daljinu u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini tokom COVID-19 pandemije"

Hvala vam za učešće.

Ovaj intervju vršimo kako bi došli do informacija o obrazovanju na daljinu u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, gdje nas posebno interesuje kako ga unaprijediti. Svrha našeg današnjeg razgovora da čujemo o vašem iskustvu i ramišljanu o ovoj temi. Vaš doprinos će nam uveliko pomoći da razumijemo i sumiramo podatke o postojećim aktivnostima, praksama, kao i nedostacima učenja na daljinu u Bosni i Hercegovini.

Svi vaši komentari su strogo povjerljivi i nećete biti identifikovani na bilo koji način u bilo kom izvještaju.

[NAPOMENA: Zapisati ime, poziciju i pun naziv ustanove]

Da li možemo napraviti snimak ovog razgovora?

Q1. Koje su glavne prepreke nastavnika/predavača u provedbi učenja na daljinu u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini koje utječu na visoki kvalitet učenja na daljinu u pogledu i) pravnog, finansijskog i administrativnog okruženja, ii) neophodne pedagoške i tehničke potrebe u provedbi učenja na daljinu, i iii) minimalne kvalifikacije nastavnika/predavača u pogledu neophodnih kapaciteta za provedbu učenja na daljinu?

1. U smislu potreba nastavnika i predavača šta je veći izazov za provedbu učenja na daljinu, A) legislativno, finansisko i administrativno okruženje; ili B) negostatak pedagoških i tehničkih uslova institucija u provedbi učenja na daljinu?

[Bez obzira na odgovor]

PROBE: Molim vas pojasnite?

2. Koji su specifični problemi nastavnika i predavača u provedbi učenja na daljinu u visokom obrazovanju a da su vezani za legislativne, finansijske i administrativne okolnosti u Bosni i Hercegovini?

3. Koji su specifični problemi nastavnika i predavača u provedbi učenja na daljinu u visokom obrazovanju a da su vezani za pedagoške i tehničke potrebe institucija visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini?

4. Prema vašem mišljenju, šta bi trebale biti minimalne kvalifikacije vezane za neophodne kapacitete nastavnika i predavača u provedbi učenja na daljinu u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini?

5. Molim vas da li bi mogli sa nama podijeliti dokumenta, upustva, regulacije za koje smatrate da bi mogla doprinjeti ovoj studiji?

Q2. Koje vrste treninga su obezbjeđene nastavnicima i predavačima za provedbu učenja na daljinu u visokom obrazovanju, i koje vrste treninga prema vašem mišljenju bi trebale u obezbjeđene u budućnosti?

1. Da li ste upoznati sa vrstama treninga koji su omogućeni nastavnicima i predavačima za provedbu učenja na daljinu na visokoškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini?

PROBE: Ko je obezbjedio i provodio treninge?

PROBE: Prema vašem mišljenju koliko su bili korisni?

2. Prema vašem mišljenju, koja vrsta treninga će biti neophodna nastavnicima i predavačima za uspješnu provedbu učenja na daljinu u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini?

Q3. Koje su specifične potrebe u pogledu IKT opreme, mrežne povezanosti, treninga za korištenje IKT opreme i aplikacija, metodološki treninzi o produkciji digitalnog i kreativnog sadržaja koji trenutno nedostaju nastavnicima i predavačima kako bi se provelo učenje na daljinu u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini?

1. Prema vašem saznanju, koji su specifični problemi vezani za IKT opremu, mrežnu povezanost, treninga za korištenje IKT opreme i aplikacija kod nastavnika i predavača za provedbu učenja na daljinu u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini?

2. Prema vašem saznanju, da li nastavnicima i predavačima nedostaje obuka po pitanju metodoloških pristupa u podučavanju na daljinu i kreiranja digitalnog sadržaja za uspješno odvijanje nastave na daljinu u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini?

United Nations

COVID-19 Response

UN COVID-19 Response
and Recovery Fund

Istraživanje o kvalitetu onlajn nastave i potrebama nastavnog osoblja za izvođenje onlajn nastave na visokoškolskim institucijama u Bosni i Hercegovini

Dragi studenti,

molimo Vas da ispunjavanjem upitnika o Vašem doživljaju onlajn nastave budete dio istraživanja kojeg provodi UNESCO, a u sklopu projekta čija je svrha kreiranje kvalitetnijeg obrazovanja tokom i nakon COVID-19 krize (partneri na projektu su UNICEF i Međunarodna organizacija rada Ujedinjenih nacija - ILO). Svjesni smo da ste tokom ovog perioda ispunjavali mnogo upitnika, te smo se usredsredili na ono najvažnije, pa Vam za ispunjavanje neće trebati više od 10 minuta. Odgovori svakog od vas su nam vrlo bitni, jer postoje razlike u tome kako je onlajn nastava sprovedena na različitim visokoškolskim ustanovama, ali i na studijskim programima unutar njih koji imaju objektivno različite zahtjeve. Istraživanje je **anonimno**, a prikupljene informacije će biti korištene isključivo u svrhe analize stanja i izrade strategija za kvalitetnije studiranje u zdravijoj budućnosti.

Na kojoj visokoškolskoj instituciji studirate? *

Molimo da izaberete sa spiska

Na kojem ciklusu studija studirate? *

Please Select

Na kojoj godini studija ste trenutno?

Please Select

Na osnovu Vašeg ličnog iskustva, a uzimajući u obzir da ste imali različite predmete, kao i različite predavače (profesore i asistente) i nastavne aktivnosti, kako biste ocijenili opšti kvalitet onlajn nastave na vašem studijskom programu u periodu od početka COVID-19 pandemije? *

- vrlo loš
- pretežno loš
- ni dobar ni loš
- pretežno dobar
- vrlo dobar

Predavači su pokazivali razumijevanje za složenost situacije i posebne emocionalne i psihološke izazove koje su nas snašle. *

- Niko od njih
- Manjina
- Otprilike pola
- Većina
- Svi

Koliko ste Vi sami imali motivacionih i emocionalnih poteškoća da disciplinovano pratite onlajn nastavu i izvršavate zadane obaveze? *

- Nimalo
- U maloj mjeri
- Umjereno
- U velikoj mjeri
- Izuzetno

Da li Vaša visokoškolska ustanova nudi besplatno onlajn psihološko savjetovanje kojem se studenti mogu obratiti. *

- Ne
- Nije mi poznato
- Da
- Nešto drugo? (upisati)
- Svi

Ukoliko ste u nastavi na daljinu koristili do tada Vama nepoznati softver, da li ste dobili iscrpna i jasna uputstva kako ga koristiti i podršku institucije u slučaju da se ne snađete? *

- Ne,
- Da, ali smo dobili samo osnovna uputstva, bez opcije da se nekom obratimo za pomoć
- Da, dobili smo uputstva i/ili podršku od nadležne službe kojoj smo se mogli obratiti za eventualne probleme.
- Nešto drugo? (upisati)

Koliko ste kao student bili pozivani da date slobodnu i anonimnu povratnu informaciju o kvalitetu izvođenja onlajn nastave Vaših predavača tokom pandemije. *

- Nisam imao/la mogućnost da dam otvorenu povratnu informaciju na rad predavača tokom onlajn nastave.
- Mogli smo da damo povratnu informaciju na rad predavača tokom onlajn nastave, ali nisam bio/la ubijeđen/a da se radi o anonimnoj evaluaciji na kojoj mogu slobodno da iskažem svoje mišljenje.
- Imali smo kome i mogli smo slobodno i anonimno da se izrazimo o kvalitetu sveukupno izvedene onlajn nastave na našem studijskom programu.
- Nešto drugo? (upisati)

Svi

Svi

Željeli bismo da procijenimo i koliko studenata je imalo česte i objektivne tehničke probleme sa praćenjem onlajn nastave (npr. nedostupnost računara i/ili mobilnih uređaja, vrlo česte probleme sa internet konekcijom). Molimo Vas da dopunite sljedeće rečenice.

Na mojoj godini nas ima npr. 31 (upisati jedan broj kao procjenu) na našem studijskom programu. Od tog broja, otprilike npr. 5 (upisati jedan broj kao procjenu) je imao česte tehničke probleme sa praćenjem onlajn nastave.

Šta od navedenog opisuje Vaše lično iskustvo sa nastavom na daljinu na fakultetu prije COVID-19 pandemije? *

- Bez onlajn iskustva ili samo komunikacija mejlovima sa predavačima.
- Pohađao/la predmete koji su imali određeni broj elemenata onlajn (npr. postavljanje materijala, diskusione grupe, upućivanje na onlajn sadržaje u sklopu nastave).
- Već pohađao/la predmete koji su bili potpuno izvođeni onlajn.

Molimo Vas da procijenite u kojoj mjeri bi onlajn upotreba digitalnih tehnologija mogla biti uključena u nastavu na Vašem studijskom programu s obzirom na prirodu onoga što se izučava. *

- Na ovom studijskom programu nema mjesta za onlajn nastavne aktivnosti.
- Većina nastavnih aktivnosti bi se morala održavati sa fizičkim prisustvom, ali je za manji broj aktivnosti pogodan i onlajn način rada.
- Otprilike pola nastavnih aktivnosti bi mogla biti izveden kvalitetno onlajn, ali postoji značajan broj aktivnosti za koje je neophodno fizičko prisustvo.
- Veći broj nastavnih aktivnosti bi mogao biti izveden onlajn, a za manji je zaista neophodno fizičko prisustvo.
- Sve nastavne aktivnosti na studijskom programu bi mogle biti izvedene uz onlajn korištenje digitalnih sredstava bez gubitka kvaliteta nastave.

Na kojem studijskom programu studirate? *

Upisati, npr. fizika, geografsko inženjstvo, sociologija. Ukoliko studirate više programa upisati onaj na kojem ste bili više aktivni u proteklih godinu dana.

Sve u svemu, kakav je Vaš stav prema uključivanju onlajn aktivnosti (učenja na daljinu) u oblasti koju studirate? *

- Izuzetno negativan
- Uglavnom negativan
- Neutralan
- Uglavnom pozitivan
- Izuzetno pozitivan

Na kraju bismo Vas zamolili da date dodatne komentare u vezi izvođenja učenja na daljinu na Vašem studijskom programu.

Na koji način bi se mogao podići kvalitet onlajn nastave (npr. edukacijom nastavnika ili studenata, upotrebom nekog konkretnog softvera)?

Koje aspekte onlajn nastave biste izdvojili kao posebno negativne?

Koje aspekte onlajn nastave biste izdvojili kao posebno pozitivne?

Molimo da potvrdite slanje odgovora. *

 I'm not a robot
reCAPTCHA
Privacy - Terms

Poslati odgovore

United Nations

COVID-19 Response

UN COVID-19 Response
and Recovery Fund

Istraživanje o kvalitetu onlajn nastave i potrebama nastavnog osoblja za izvođenje onlajn nastave na visokoškolskim institucijama u Bosni i Hercegovini

Poštovani profesori i asistenti, predavači na visokoškolskim institucijama,

molimo Vas da ispunjavanjem upitnika o Vašem doživljaju onlajn nastave budete dio istraživanja kojeg provodi UNESCO, a u sklopu projekta čija je svrha kreiranje kvalitetnijeg obrazovanja tokom i nakon COVID-19 krize (uz UNESCO, nosioci projekta su UNICEF i Međunarodna organizacija rada Ujedinjenih nacija - ILO). Svjesni smo da ste uz svakodnevne izazove tokom ovog perioda ispunjavali mnogo upitnika, te smo se usredsredili na ono zaista najvažnije, pa Vam za ispunjavanje ove kratke ankete ne bi trebalo više od 10 minuta. Odgovori svakog od vas su nam vrlo bitni, jer postoje velike razlike u načinima kako je onlajn nastava sprovedena na različitim visokoškolskim ustanovama, ali i na studijskim programima i pojedinačnim predmetima koji imaju različite objektivne zahtjeve u pogledu fizičkog prisustva. Istraživanje je **anonimno**, a Vašim odgovorima ćete izravno doprinijeti analizi stanja, te izradi strategija za kvalitetnije studiranje u bliskoj budućnosti.

Na kojoj visokoškolskoj instituciji ste zaposleni kao predavač? *

Molimo da izaberete sa spiska

Na kojoj podorganizacionoj jedinici ste primarno angažovani?

Upisati, npr. Filološki fakultet, Medicinski fakultet ili
Fakultet za ekologiju

Kojoj starosnoj grupi pripadate?

Molimo da odaberete grupu

Koja od navedenih softverskih rješenja ste koristili za izvođenje nastavnih aktivnosti na Vašim predmetima u sklopu onlajn nastave? *

- Moodle
- Canvas LMS
- Blackboard
- Microsoft Teams
- Google Classroom
- Zoom
- Google Meet
- Skype
- Viber/WhatsApp
- Neki drugi softer (upisati šta)

Institucija na kojoj sam angažovan/a je obezbijedila korištenje jedinstvene softverske platforme koja omogućava komunikaciju sa studentima, organizaciju nastave, postavljanje resursa za učenje i izvođenje onlajn nastave. *

- Ne
- Da, ali radi se o softveru koji ima značajne manjkavosti za potrebe visokoškolske nastave
- Da, radi se o softveru koji zadovoljava većinu potreba visokoškolske nastave, ali nedostaju mu neke naprednije opcije koje značajno poboljšavaju rad na daljinu
- Da, radi se o softveru koji u potpunosti zadovoljava potrebe visokoškolske nastave i koji posjeduje naprednije opcije koje optimizuju rad na daljinu
- Nešto drugo? (upisati)

U kojoj mjeri se smatrate tehnički kompetentnim za korištenje specifičnih softverskih rješenja namijenjenih izvođenju onlajn nastave (Moodle, Canvas LMS, Microsoft Teams, Google Classroom, Blackboard ili neke druge LMS platforme)? *

- Nisam dosad imao/la iskustva kao predavač ni sa jednom od navedenih platformi
- Poznajem samo osnove i svakako bi mi koristila edukacija
- Relativno dobro se snalazim na platformi koju smo koristili, ali ne koristim napredne opcije, te bi mi dodatna edukacija mogla koristiti
- Izuzetno dobro poznajem platformu i koristim njene napredne opcije

Da li je Vaša visokoškolska institucija obezbijedila adekvatna uputstva i podršku za korištenje softvera za onlajn nastavu? *

- Ne
- Nije mi poznato
- Da, ali samo osnovne instrukcije i/ili bez stalno dostupne podrške
- Da, dostavljene su iscrpne instrukcije i/ili imali smo stalno dostupnu podršku kojoj se mogu obratiti

Šta od navedenog ste praktikovali kada su u pitanju nastavne aktivnosti tokom perioda pandemije? *

- Držali predavanja/vježbe u realnom vremenu uz pomoć konferencijskog softvera (npr. Meet/Zoom/Skype/Teams)
- Studentima dostavljali snimljena predavanja/vježbe
- Studentima dostavljali potrebne materijale za učenje
- Bodovali specifične onlajn aktivnosti (kvizove, doprinose u onlajn raspravama, održavali kolokvije onlajn, ocjenjivali digitalna portfolija)
- Studente upućivali na druge edukativne materijale koji se nalaze onlajn (npr. video snimke, softver)
- Koristili specijalizovana virtuelna okruženja u nastavi (npr. digitalne simulacije)
- Nešto drugo (upisati šta)

Označite sve tehničke aspekte koji Vas sprečavaju da izvodite kvalitetnu nastavu na daljinu. (Moguće je više odgovora) *

- Nedovoljno brz internet
- Neadekvatan računar (zastarjeli hardver)
- Nedostatak kvalitetne pomoćne multimedijalne opreme (kamere, mikrofoni, slušalice)
- Neposjedovanje specijalizovanog softvera za uređivanje audio-video snimaka
- Nemam tehničkih problema za izvođenje kvalitetne onlajn nastave
- Nešto drugo (upisati šta)

U kojoj mjeri ste realizovali dobar plan nastave na daljinu (adekvatno uvremenjenje zadataka, adekvatna očekivanja od studenata, tačnost održavanja predavanja)? *

- Nimalo
- U maloj mjeri
- Umjereno
- U velikoj mjeri
- U potpunosti

U kojoj mjeri smatrate da ste ovladali pedagoškim i metodičkim znanjima i vještinama koja su specifična za izvođenje nastave na daljinu (npr. efikasno strukturisanje časova na konferencijskom softveru, zadavanje adekvatnih onlajn aktivnosti, ocjenjivanje onlajn aktivnosti)? *

- Nimalo
- U maloj mjeri
- Umjereno
- U velikoj mjeri
- Potpuno

Šta od navedenog je poduzimala Vaša institucija kada je u pitanju razvoj pedagoških i metodičkih kompetencija za izvođenje onlajn nastave? (Moguće više odgovora) *

- Organizovane su edukacije koje su vodili eksperti za učenje na daljinu
- Dostavljani su namjenski video-kursevi ili specijalizovana literature o učenju na daljinu
- Inicirane su razmjene iskustava (dobre prakse) među kolegama
- Nije poduzimano ništa po ovom pitanju
- Nešto drugo (upisati šta)

U kojoj mjeri ste zadovoljni podrškom Vaše institucije kada je u pitanju razvoj stručnih pedagoško-metodičkih kompetencija za izvođenje onlajn nastave? *

- Nimalo
- U maloj mjeri
- Umjereno
- U velikoj mjeri
- Potpuno

Sve u svemu, u kojoj mjeri ste zadovoljni time kako ste vodili onlajn nastavu tokom COVID-19 pandemije? *

- Nimalo
- U maloj mjeri
- Umjereno
- U velikoj mjeri
- Izuzetno

Označite koje su sve bili izvori povratnih informacija o kvalitetu izvođenja Vaše nastave na daljinu tokom pandemije. *

- Formalna studentska anketa u kojoj onlajn nastava nije izdvajana u odnosu na nastavu izvođenu uživo u prostorijama institucije
- Neformalna studentska evaluacija koju ste sami inicirali
- Namjenska evaluacija onlajn nastave na nivou studijskog programa ili fakulteta
- Namjenska evaluacija onlajn nastave na nivou visokoškolske institucije
- Nisam dobio/la povratne informacije o kvalitetu moje onlajn nastave tokom pandemije.
- Nešto drugo (upisati)

U kojoj mjeri ste lično motivisani da u budućnosti unaprijedite pedagoško-metodička znanja i vještine u vezi sa digitalno potpomognutom nastavom? *

- Nimalo
- U maloj mjeri
- Umjereno
- U velikoj mjeri
- Izuzetno

Šta od navedenog opisuje Vaše lično iskustvo sa onlajn nastavom na fakultetu prije COVID-19 pandemije? *

- Bez prethodnog onlajn iskustva ili samo komunikacija mejlovima sa studentima.
- Predavao/la predmete koji su imali određeni broj elemenata onlajn (npr. diskusione grupe, specifični onlajn sadržaji).
- Predavao/la na predmetima koji su bili potpuno izvođeni na daljinu.

Molimo Vas da procijenite u kojoj mjeri bi podučavanje na daljinu moglo biti uključeno u nastavu u Vašoj naučnoj oblasti s obzirom na prirodu onoga što se izučava.

- U mojoj oblasti nema mjesta za onlajn nastavne aktivnosti.
- Većina nastavnih aktivnosti bi se morala održavati sa fizičkim prisustvom, ali je za manji broj aktivnosti pogodan i onlajn način.
- Otprilike pola nastavnih aktivnosti bi moglo biti izvedeno kvalitetno onlajn, ali postoji značajan broj aktivnosti za koje je neophodno fizičko prisustvo.
- Veći broj nastavnih aktivnosti bi mogao biti izveden onlajn, a za manji je zaista neophodno fizičko prisustvo.
- Sve nastavne aktivnosti bi mogle biti izvedene uz onlajn korištenje digitalnih sredstava bez gubitka kvaliteta nastave.

U kojoj naučnoj/znanstvenoj oblasti predajete i u kojoj užoj oblasti?

Npr. medicina - hirurgija ili medicina - epidemiologija

U prosjeku gledano, kako ocjenjujete postignuće Vaših studenata tokom onlajn nastave za vrijeme pandemije u poređenju sa ranijim generacijama kojima ste nastavu držali na uobičajen način?

- Značajno slabije.
- Nešto slabije.
- Otprilike isto.
- Nešto bolje.
- Značajno bolje.
- (Nisam imao/la priliku predavati ranijim generacijama)

Sve u svemu, kakav je Vaš stav prema uključivanju onlajn aktivnosti u nastavu u Vašoj oblasti? *

- Izuzetno negativan
- Uglavnom negativan
- Neutralan
- Uglavnom pozitivan
- Izuzetno pozitivan
- U maloj mjeri
- Umjereno
- U velikoj mjeri
- Izuzetno

Šta bi to Vama pomoglo da u budućnosti izvodite kvalitetniju nastavu na daljinu (npr. koje vrste edukacije, nabavka određenog softvera, obezbjeđivanje nekih konkretnih tehničkih uslova). *

Type here...

Molimo Vas da navedete aspekte koje biste Vi izdvojili kao posebno negativne kada je u pitanju onlajn nastava tokom pandemije na Vašoj instituciji i kako bi se oni mogli riješiti ili ublažiti. *

Type here...

Molimo Vas da izdvojite posebno pozitivne aspekte učenja na daljinu. *

Type here...

Molimo Vas da potvrdite slanje odgovora *

I'm not a robot [reCAPTCHA Privacy - Terms](#)

Poslati odgovore

United Nations

COVID-19 Response

UN COVID-19 Response
and Recovery Fund

Istraživanje o kvalitetu onlajn nastave i potrebama nastavnog osoblja za izvođenje onlajn nastave na visokoškolskim institucijama u Bosni i Hercegovini

Uvaženi predstavnici visokoškolskih ustanova,

molimo Vas da ispunjavanjem ovog upitnika Vaša ustanova postane dio važnog istraživanja o potencijalima i izazovima onlajn nastave tokom i nakon COVID-19 krize. Istraživanje provodi UNESCO, a u sklopu šireg projekta gdje su partneri još i UNICEF i Međunarodna organizacija rada Ujedinjenih nacija - ILO. Svjesni smo da ste tokom ovog perioda i kao institucija i lično ispunjavali mnogo upitnika, pa smo se usredsredili na ono zaista najvažnije. Odgovor svake ustanove je za nas vrlo bitan, jer postoje razlike u tome kako je učenje na daljinu koncipirano i sprovedeno na različitim visokoškolskim ustanovama, ali i na studijskim programima unutar njih koji, objektivno gledano, imaju različite zahtjeve i izazove. Vašim odgovorima ćete izravno doprinijeti analizi stanja, te izradi strategija za kvalitetnije studiranje u bliskoj budućnosti.

Unaprijed hvala!

Koju visokoškolsku ustanovu predstavljate? *

Molimo da izaberete sa spiska

Koju administrativnu ulogu obavljate na Vašoj ustanovi? *

Molimo da izaberete sa spiska

Koliko ukupno studenata studira na Vašoj ustanovi na svim ciklusima studija?

npr. 300

Napomena: Dovoljan je približan broj.

Koliko akademskog osoblja (nastavnika i saradnika) zapošljava Vaša institucija?

npr. 25

Napomena: Dovoljan je približan broj.

Šta od navedenog najbolje opisuje Vašu ustanovu kada je u pitanju učenje na daljinu prije pandemije? *

- Već smo organizovali kompletne studijske programe koji se izvode na daljinu.
- Nismo organizovali kompletne studijske programe, ali znamo da su postojali predmeti koji su u potpunosti izvođeni na daljinu.
- Dosad nismo imali niti studijske programe, niti predmete koji su izvođeni u potpunosti na daljinu.
- Nešto drugo (opisati)

Ne uzimajući ovdje u obzir vanredno stanje usljed pandemije, šta od navedenog najbolje opisuje Vašu ustanovu kada su u pitanju administrativni okviri (npr. statut institucije) u vezi sa učenjem na daljinu. *

- Sve nastavne aktivnosti je potrebno izvoditi na fizičkoj lokaciji ustanove ili drugim predviđenim lokacijama uz fizičko prisustvo.
- Naši akti predviđaju mogućnost djelimičnog izvođenja onlajn nastave (npr. kombinovano učenje – engl. blended learning) na različitim studijskim programima.
- Naši akti predviđaju mogućnost izvođenja čitavih predmeta ili studijskih programa na daljinu.

Šta od navedenog najbolje opisuje Vašu instituciju u pogledu formalnih strategija za digitalizaciju nastavnog procesa nakon što se epidemiološka situacija normalizuje? *

- Trenutno ne smatramo digitalizaciju nastavnog procesa za prioritetan strateški plan, te nemamo planove da uključimo to u naše strateške dokumente (vizija/misija/strategija).
- Digitalizacija nastavnog procesa nije uvrštena u naše zvanične strateške dokumente (vizija/misija/strategija), ali aktivno radimo na tome da je uvrstimo u prioritete.
- Naši strateški dokumenti (vizija/misija/strategija) već jasno naglašavaju da je dalja digitalizacija nastavnog procesa važan prioritet naše institucije.

Koja od navedenih softverskih rješenja za izvođenje onlajn nastave je Vaša ustanova obezbijedila svojim predavačima i studentima tokom pandemije? *

	Ne	Da, ali samo za određeni broj predavača i studijskih programa	Da, za sve studente i predavače
Moodle	☐	☐	☐
Canvas LMS	☐	☐	☐
Blackboard	☐	☐	☐
Microsoft Teams	☐	☐	☐
Google Workspace/G Suite (Classroom, Meet, Drive)	☐	☐	☐
Zoom	☐	☐	☐

Ako je Vaša ustanova sistematski koristila neka druga softverska rješenja za nastavu na daljinu tokom pandemije, molimo Vas da kratko opišete koja, te da li su ona bila obezbijeđena svim studentima i predavačima.

Type here...

U kojoj mjeri Vaša institucija namjerava podsticati i podržavati upotrebu učenja na daljinu nakon što se epidemiološka situacija normalizuje? *

- Nimalo, insistiraćemo na vraćanje na situaciju prije pandemije.
- Još nije došlo vrijeme da stvorimo sliku o budućoj orijentaciji.
- Podstićaćemo određeno povećanje nastavnih aktivnosti na daljinu u odnosu na period prije pandemije.
- Snažno ćemo podsticati veću digitalizaciju nastavnog procesa.

Kakav je trenutni status Vaše ustanove u pogledu uvođenja masovnih otvorenih onlajn kurseva (MOOC)? *

- Već nudimo ili smo nudili MOOC kurseve.
- Još nismo nudili MOOC kurseve, ali postoje pripremni planovi za to.
- Još uvijek nemamo planove za organizaciju MOOC kurseva.

Na koji način ste adresirali studentske probleme sa tehnologijom za učenje na daljinu (npr. nedostatak uređaja, problemi sa dostupnošću interneta)? *

Type here...

Molimo Vas da opišete kako je Vaša ustanova adresirala probleme u onlajn nastavi koje su mogli imati studenti sa posebnim potrebama (npr. studenti sa oštećenjem vida ili sluha)? *

Type here...

Sve u svemu, u kojoj mjeri ste zadovoljni izvođenjem onlajn nastave tokom pandemije na Vašoj ustanovi? *

- Nimalo
- U maloj mjeri
- Umjereno
- U velikoj mjeri
- Potpuno

Type here...

Koje od navedenih metoda ste na nivou institucije koristili kako biste pratili i evaluirali izvođenje onlajn nastave tokom pandemije? (Molimo da označite sve metode koje ste koristili.) *

- Anketiranje studenata pri čemu onlajn nastava nije izdvajana u odnosu na nastavu izvođenu uživo u prostorijama institucije
- Anketiranje studenta pri čemu je naglasak bio na onlajn nastavnim aktivnostima
- Anketiranje predavača pri čemu je naglasak bio na onlajn nastavnim aktivnostima
- Fokus grupe i/ili intervjui sa predstavnicima studenata
- Fokus grupe i/ili intervjui sa predavačima
- Izvještavanje rukovodećih osoba na podorganizacionim jedinicima i/ili studijskim programima (dekani, prodekani za nastavu, voditelji studijskih programa, službe za kontrolu kvaliteta na fakultetima)
- Angažovanje evaluatora koji su eksperti za izvođenje nastave na daljinu
- Nismo evaluirali nastavu tokom pandemije
- Neki drugi način (opisati)

nedostupnost računara i/ili mobilnih uređaja, problemi sa internet konekcijom) koji ih sprečavaju da kvalitetno prate nastavu na daljinu? (Odgovarate pomicanjem markera duž linije) *

0

Šta od navedenog ste dosad uspjeli preduzeti na nivou ustanove kako biste unaprijedili tehničke uslove za izvođenje onlajn nastave? (Moguće više odgovora)

- Svim predavačima je obezbijeđen brz internet.
- Osigurano je da svi predavači imaju potrebnu opremu za izvođenje onlajn nastave (računarski hardver, pomoćna multimedijalna oprema kao što su kamere, mikrofoni, slušalice).
- Dostavljene su osnovne instrukcije u pisanoj ili video formi o korištenju softvera.
- Organizovane su edukacije na daljinu za zaposlene o korištenju softvera za izvođenje onlajn nastave.
- Omogućena je stalno dostupna tehnička podrška u slučaju problema sa korištenjem softvera.
- Neki drugi način (opisati)

Šta od navedenog ste dosad uspjeli preduzeti na nivou ustanove kako biste unaprijedili pedagoško-metodičke kompetencije predavača za izvođenje nastave na daljinu? (Moguće više odgovora)

- Organizovani su treninzi koje su vodili eksperti za nastavu na daljinu.
- Učinili smo lako dostupnom specijalizovanu literaturu i edukativne video materijale na temu kvalitetnog izvođenja onlajn nastave.
- Organizovali smo razmjenu dobrih praksi među zaposlenim na našim studijskim programima.
- Nismo dosad radili na tome, mada planovi za to postoje.
- Nešto drugo (opisati šta)

Na koje načine ste dosad upoznavali Vaše predavače i studente o relevantnim aspektima digitalne sigurnosti u nastavi (npr. mogućnosti hakerskog napada na naloge vezane za nastavu, sigurnosno arhiviranje podataka)?

Type here...

Na koje načine ste dosad upoznavali Vaše predavače i studente o aspektima digitalne etike relevantnim za nastavu (npr. prava i licence za korištenje onlajn materijala i dijeljenje ličnih informacija, korištenje softvera za provjeru plagijarizma)?

Type here...

Šta smatrate da bi pomoglo Vašoj ustanovi da se izvodi još kvalitetnija nastavu na daljinu (npr. koje vrste edukacije, nabavka određenog softvera, obezbjeđivanje nekih konkretnih tehničkih uslova)? *

Type here...

Molimo Vas da navedete aspekte koje biste Vi izdvojili kao posebno negativne kada je u pitanju prelazak na onlajn nastavu tokom pandemije i kako bi se oni mogli riješiti ili ublažiti. *

Type here...

Molimo Vas da navedete aspekte koje biste Vi izdvojili kao posebno pozitivne kada je u pitanju prelazak na onlajn nastavu tokom pandemije. *

Type here...

Molimo da potvrdite predaju upitnika. *

I'm not a robot

reCAPTCHA
Privacy - Terms

Poslati odgovore

Dodatak 5: Podaci o ispitanicima

U sklopu primarnog istraživanja podaci su prikupljeni sa sljedećih ustanova:

1. BiH Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta
2. BiH Ministarstvo civilnih poslova
3. Internacionalna poslovno-informaciona akademija Tuzla
4. Internacionalni Burch Univerzitet
5. Internacionalni univerzitet Brčko
6. Internacionalni Univerzitet Sarajevo
7. Internacionalni Univerzitet Travnik
8. Kanton Hercegovačko-neretvanski Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport
9. Kanton Sarajevo Ministarstvo nauke, visokog obrazovanja i mladih
10. Kanton Una-Sana Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport
11. Kanton Zapadnohercegovački Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport
12. Nezavisni univerzitet Banja Luka
13. Panevropski univerzitet APEIRON
14. RS Agencija za visoko obrazovanje
15. RS Ministarstvo za naučnotehnoški razvoj, visoko obrazovanje i informaciono društvo
16. Sarajevska škola za nauku i tehnologiju
17. Sveučilište Hercegovina
18. Sveučilište u Mostaru
19. Sveučilište/Univerzitet "Vitez"
20. Univerzitet "Bijeljina"
21. Univerzitet modernih znanosti CKM, Mostar
22. Univerzitet Džemal Bijedić u Mostaru
23. Univerzitet Sinergija
24. Univerzitet u Banjoj Luci
25. Univerzitet u Bihaću
26. Univerzitet u Istočnom Sarajevu
27. Univerzitet u Sarajevu
28. Univerzitet u Travniku
29. Univerzitet u Tuzli
30. Univerzitet u Zenici
31. Univerzitet za poslovne studije
32. Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment
33. Visoka medicinska škola Prijedor
34. Visoka škola "CEPS-Centar za poslovne studije" u Kiseljaku
35. Visoka škola Banja Luka College
36. Visoka škola za finansije i računovodstvo Tuzla (FINRA)
37. Visoka škola za informacione tehnologije, ekonomiju i preduzetništvo
38. Vlada Brčko distrikta BiH

